

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นนิทานพื้นบ้านเรื่องหลวิชัยคำวีโดยการเรียนการสอนภาษาไทยแบบธรรมชาติ สำหรับนักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มรัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อในการศึกษาเพื่อค้นคว้าวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร ตำรา และระบบอินเทอร์เน็ต ตามลำดับชั้น ดังต่อไปนี้

1. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักสูตร
2. การพัฒนาหลักสูตร
3. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
4. ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. แนวการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระภาษาไทย : หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
6. การสอนภาษาไทยแบบธรรมชาติ
7. นิทาน
8. กระบวนการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้
9. การมีส่วนร่วม
10. หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับเจตคติ
11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักสูตร

1.1 ความหมายของหลักสูตร

กู๊ด (Carter V. Good, 1973 : 7) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ 3 ประการ คือ ประการแรก หลักสูตรคือเนื้อหาวิชาที่จัดไว้เป็นระบบให้ผู้เรียนได้ศึกษา เช่น หลักสูตรสังคมศึกษา หลักสูตรศิลปศึกษา เป็นต้น ความหมายของหลักสูตรในข้อนี้หมายถึงหลักสูตรเป็นวิชา

ประการที่สอง หลักสูตรคือเค้าโครงทั่วไปของเนื้อหาหรือสิ่งเฉพาะที่จะต้องสอน ซึ่งโรงเรียนจัดให้เด็ก เพื่อให้มีความรู้จบชั้นหรือให้รับประกาศนียบัตร สามารถเข้าเรียนต่อในทางอาชีพต่อไป ความหมายในข้อนี้หมายถึงหลักสูตรทั้งฉบับรวมทุกวิชาเข้าด้วยกัน

ประการสุดท้าย หลักสูตรคือกลุ่มวิชาและการจัดประสบการณ์ที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียน ได้เล่าเรียน ภายใต้การแนะนำของโรงเรียนและสถาบันการศึกษา ความหมายในข้อนี้ หมายถึง หลักสูตร ทั้งฉบับซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาวิชาส่วนหนึ่งและประสบการณ์อีกส่วนหนึ่ง

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2545 : 41) กล่าวว่า หลักสูตร มีความหมายเป็น 3 ประการคือ

1. หลักสูตรเป็นศาสตร์ที่มีทฤษฎี หลักการและการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามที่มุ่งหมายไว้
2. หลักสูตรเป็นระบบในการจัดการศึกษา โดยมีปัจจัยนำเข้า เช่น ครู นักเรียน วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ กระบวนการ ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผลผลิต คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสำเร็จทางการศึกษา เป็นต้น
3. หลักสูตรเป็นแผนการจัดการเรียนการสอน ที่มุ่งประสงค์จะอบรมฝึกฝนผู้เรียนให้ปฏิบัติตามเป้าหมายที่ต้องการ

ประชา สมศรี (2545 : 13) กล่าวว่า หลักสูตรมีความหมายใน 2 ลักษณะ คือ ความหมายในวงแคบกับความหมายในวงกว้าง ความหมายในวงแคบหมายถึงวิชาและเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ที่กำหนดให้เรียนในแต่ละชั้น จะต้องเรียนอะไรบ้างมากน้อยเพียงใด ในความหมายกว้างหลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้นักเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อให้เด็กมีความรู้ ทักษะ คุณธรรม เจตคติที่ดี อันจำเป็นต่อการดำรงชีวิต

กล่าวโดยสรุป หลักสูตร หมายถึง แผนงานหรือแผนการจัดมวลดประสบการณ์หรือกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นให้กับผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนได้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ ประสบการณ์ และพัฒนาศักยภาพให้มีความสามารถในการนำไปประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตได้

1.2 ประเภทของหลักสูตร

ไพฑูริย์ ธิร โภธ (2544 : 44-50) ได้สรุปประเภทของหลักสูตรไว้ 7 ประเภท โดยมีรายละเอียดของหลักสูตรแต่ละประเภทไว้ ดังนี้

1. หลักสูตรเนื้อหาวิชา (Subject Curriculum)

- 1.1 ความมุ่งหมาย เน้นให้ผู้เรียนมีความรู้กว้างขวาง และลึกซึ้งในศาสตร์ต่าง ๆ
- 1.2 โครงสร้าง จัดวิชาเรียนแยกเป็นรายวิชาไม่เชื่อมโยงกัน
- 1.3 การจัดการเรียนการสอน ความรู้ต่าง ๆ จะจัดไว้เพื่อการถ่ายทอดอย่างมีระบบระเบียบ วิธีการถ่ายทอดความรู้ใช้การบรรยาย ครูเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน
- 1.4 การวัดและการประเมินผล ใช้วิธีวัดความจำเป็นส่วนใหญ่

2. หลักสูตรหมวดวิชา (Broad Fields or Fused Curriculum)

- 2.1 ความมุ่งหมาย ต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้วิชาที่มีความสัมพันธ์กันตามเนื้อหา

2.2 โครงสร้าง จัดเนื้อหาวิชาที่มีลักษณะใกล้เคียงกันมาไว้ในหมวดเดียวกัน

2.3 การจัดการเรียนการสอนเน้นการถ่ายทอดความรู้โดยใช้การบรรยายเป็นส่วน
ใหญ่ครูยังเป็นศูนย์การของการเรียนการสอน นักเรียนศึกษาจากตำราที่มีอยู่

2.4 การวัดและการประเมินผล เน้นวัดความจำเป็นส่วนใหญ่

3. หลักสูตรที่ยึดกิจกรรมและประสบการณ์

3.1 ความมุ่งหมาย ให้ความสำคัญต่อความสนใจและความต้องการของผู้เรียนมุ่งให้
ผู้เรียนแก้ปัญหาด้วยตนเอง

3.2 โครงสร้าง นำเนื้อหาวิชาที่ผู้เรียนสนใจและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริม
ประสบการณ์เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

3.3 การจัดการเรียนการสอน ถือว่าการเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ และ
ประสบการณ์ที่ได้รับจากการเรียนรู้และการปฏิบัติจริงทำให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม จึงเน้น
การสอน โดยการให้ผู้เรียนแก้ปัญหา และลงมือกระทำด้วยตนเอง (Learning by Doing)

3.4 การวัดและการประเมินผล เน้นการวัดพฤติกรรมของผู้เรียน ตลอดจนความ
รับผิดชอบ รู้จักแก้ปัญหาด้วยตนเอง

4. หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (Social Process and Life Function Curriculum)

4.1 ความมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ผสมผสานจากเนื้อหาต่าง ๆ ไป
ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

4.2 โครงสร้าง หลักสูตรประเภทนี้ยึดเอาสังคมและชีวิตจริงของผู้เรียนเป็นหลัก
และการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนสังคมที่แวดล้อมอยู่ โดยพยายามให้เนื้อหา
มีส่วนสัมพันธ์กับชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

4.3 การจัดการเรียนการสอน เน้นการสอนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม
หรือเป็นผู้ลงมือทำ (Active Learning) เน้นการสร้างประสบการณ์ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ใน
ชีวิตประจำวันได้

4.4 การวัดและการประเมินผล เน้นการวัดพฤติกรรมทุกด้านของผู้เรียน คือ วัด
พัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

5. หลักสูตรแบบแกน (Core Curriculum)

5.1 ความมุ่งหมาย ส่งเสริมความต้องการและความสนใจของผู้เรียน เน้นการ
ผสมผสานของเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน และสามารถนำไปใช้ได้

5.2 โครงสร้าง ประกอบด้วยวิชาพื้นฐานที่ทุกคนต้องเรียนส่วนหนึ่ง และวิชาเลือกตามความต้องการของผู้เรียนอีกส่วนหนึ่ง เน้นความสัมพันธ์ของเนื้อหาวิชาที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

5.3 การจัดการเรียนการสอน ใช้วิธีการสอน และกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง จัดเวลายืดหยุ่นตามกิจกรรม ยืดการแก้ปัญหาและการปฏิบัติจริง ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูลดบทบาทจากผู้ถ่ายทอดความรู้มาเป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง

5.4 การวัดและการประเมินผล ยึดความแตกต่างระหว่างบุคคล วัดผลพฤติกรรมทุกด้านของผู้เรียน

6. หลักสูตรแบบบูรณาการ (Integrated Curriculum)

6.1 ความมุ่งหมาย ต้องการให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่ต่อเนื่องมีคุณค่าต่อการพัฒนาชีวิต เพราะการเรียนรู้เฉพาะวิชาใดวิชาหนึ่งเป็นรายวิชาไม่เพียงพอที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีความสมบูรณ์ในชีวิตได้

6.2 โครงสร้าง จะจัดเนื้อหาผสมผสานเป็น โครงสร้างที่มีองค์ประกอบและรูปแบบสมบูรณ์ในตัวเอง เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมุ่งการนำไปใช้ในการดำรงชีวิต

6.3 การจัดการเรียนการสอน หลักสูตรประเภทนี้นำเนื้อหาในสาขาวิชาต่าง ๆ มาผสมผสานในลักษณะหลอมรวมกัน ในขั้นต้น ๆ จะมีการบูรณาการมาก จะแยกเป็นรายวิชามากขึ้นในระดับที่สูงขึ้น การจัดกิจกรรมตามแนวหลักสูตรนี้จะเพิ่มขึ้น เพราะสอนคนมากกว่าสอนหนังสือ ต้องการให้ผู้เรียน คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น นำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

6.4 การวัดและการประเมินผล หลักสูตรแบบนี้เน้นการวัดและประเมินการนำความรู้หรือประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ในชีวิตและสังคม ตลอดจนวัดพัฒนาการทุกด้านของผู้เรียน

7. หลักสูตรแบบเอกัตภาพ (Individual Curriculum)

7.1 ความมุ่งหมาย เพื่อสนองความต้องการของแต่ละบุคคล

7.2 โครงสร้างการจัดหลักสูตรแบบนี้มุ่งส่งเสริมการพัฒนาตนเอง อิสรภาพ การเลือก และความรับผิดชอบ ผู้สอนต้องวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียนได้อย่างถูกต้อง ครูต้องติดตามความคืบหน้าในการเรียนรู้ของผู้เรียน และกิจกรรมที่เหมาะสมแก่ลักษณะการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วย

7.3 การจัดการเรียนการสอน ยึดหลักอยู่ 3 ประการ ดังนี้

7.3.1 ให้ผู้เรียนรู้วัตถุประสงค์ของการเรียน

7.3.2 ให้ผู้เรียน เรียนรู้ด้วยตนเอง

7.3.3 ให้ผู้เรียนรู้ความก้าวหน้าของตนเอง

7.4 การวัดและการประเมินผล ต้องอยู่ในดุลพินิจของครูผู้สอน ซึ่งสอดคล้องกับความเหมาะสมและความสนใจของผู้เรียน เพราะส่วนใหญ่ผู้เรียนเรียนอย่างมีอิสระตามความต้องการของแต่ละบุคคล

2. การพัฒนาหลักสูตร

2.1 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร

ไทเลอร์ (Tyler, 1959 : 1) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร เป็นการนำหลักการเกี่ยวกับการพัฒนา โดยเริ่มจากการตอบคำถามที่เป็นพื้นฐาน 4 ข้อ คือ

1. วัตถุประสงค์ของหลักสูตรใดที่สถานศึกษาควรจัดให้กับผู้เรียน
2. ประสบการณ์ใดที่สถานศึกษาจะจัดให้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
3. ประสบการณ์เรียนรู้ต่าง ๆ จะจัดให้มีระบบระเบียบอย่างมีประสิทธิภาพได้อย่างไร จะมีเกณฑ์ใดตัดสินได้ว่าจุดมุ่งหมายต่าง ๆ เหล่านี้บรรลุแล้ว
4. การพัฒนาหลักสูตร เป็นกระบวนการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ หรือการจัดทำหลักสูตรที่มีอยู่เดิมให้ดีขึ้น

ทาบ (Taba, 1972 : 12) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร เป็นงานที่ต้องจัดลำดับความคิดให้เป็นระเบียบในการตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรนั้นจะต้องพิจารณาทั้งลำดับในการวางแผนงาน และวิธีการที่จะทำงานให้สำเร็จลุล่วงไป

บุญชม ศรีสะอาด (2546 : 73) ได้สรุปหลักการพัฒนาหลักสูตร โดยทั่วไปไว้ดังนี้

1. ใช้พื้นฐานจากประวัติศาสตร์ ปรัชญา สังคม จิตวิทยา และวิชาความรู้ต่าง ๆ
2. พัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม โดยวิเคราะห์ปัญหาความต้องการและความจำเป็นต่างๆของสังคม
3. พัฒนาให้สอดคล้องกับระดับพัฒนาการ ความต้องการและความสนใจของผู้เรียน
4. พัฒนาให้สอดคล้องกับหลักของการเรียนรู้
5. ในการเลือกและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ จะต้องพิจารณาความเหมาะสมในด้านความยากง่าย ลำดับก่อนหลัง ความต่อเนื่อง และบูรณาการของประสบการณ์ต่าง ๆ
6. พัฒนาในทุกจุดอย่างประสานสัมพันธ์กัน ตามลำดับจากจุดประสงค์ สาระความรู้ และประสบการณ์ กระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผล
7. พิจารณาถึงความเป็นไปได้สูงในการปฏิบัติ
8. พัฒนาอย่างเป็นระบบ
9. พัฒนาอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง

10. มีการวิจัยติดตามผลอยู่ตลอดเวลา
11. ดำเนินการในรูปของคณะกรรมการ
12. อาศัยความร่วมมืออย่างจริงจังของผู้เชี่ยวชาญและผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง กระบวนการในการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ หรือปรับหลักสูตรที่มีอยู่เดิมให้มีความหลากหลาย เหมาะสม สอดคล้องและตอบสนองกับความต้องการของผู้เรียน และส่งผลให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดหมายของการศึกษา

2.2 กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

ทาบ (Taba, 1972 : 12) ขั้นตอนในการออกแบบและพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพไว้ 7 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 วินิจฉัยความต้องการ คือ การสำรวจสภาพปัญหา ความต้องการ และความจำเป็นต่าง ของสังคม และผู้เรียน

ขั้นที่ 2 กำหนดจุดมุ่งหมาย คือ การกำหนดจุดมุ่งหมายที่ต้องการใช้ชัดเจนหลังจากได้วินิจฉัยความต้องการของสังคมและผู้เรียนแล้ว

ขั้นที่ 3 คัดเลือกเนื้อหาสาระ คือ การเลือกเนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย วย ความสามารถของผู้เรียน โดยเนื้อหาต้องมีความเชื่อถือได้ และสำคัญต่อการเรียนรู้

ขั้นที่ 4 จัดเนื้อหาสาระ คือ เนื้อหาสาระที่เลือกได้ต้องจัดได้โดยคำนึงถึงความต่อเนื่อง และความยากง่ายของเนื้อหา วุฒิภาวะ ความสารถ และความสนใจของผู้เรียน

ขั้นที่ 5 คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ คือ ครูผู้สอน หรือผู้เกี่ยวข้องจะต้องคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา และจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

ขั้นที่ 6 จัดประสบการณ์การเรียนรู้ คือ ประสบการณ์การเรียนรู้ ควรจัดโดยคำนึงถึงเนื้อหาสาระและความต่อเนื่อง

ขั้นที่ 7 กำหนดสิ่งที่จะประเมินและวิธีการประเมินผล คือ การตัดสินใจว่าจะต้องประเมินอะไรเพื่อตรวจสอบผลว่าบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ และกำหนดด้วยว่าจะใช้วิธีประเมินผลอย่างไร ใช้เครื่องมืออะไร

3. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

3.1 ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 27 (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน, 2547 : 15) กำหนดไว้ว่าให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อ

ความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวชุมชน สังคมและประเทศชาติ ดังนั้น จึงจำเป็นที่สถานศึกษาต้องจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและจัดทำสาระเพิ่มเติมที่สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น

นันทน์ภัส สิริเขตต์ (2546 : 11-12) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง การนำเอาหลักสูตรระดับชาติหรือหลักสูตรแม่บท มาปรับให้มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพแต่ละท้องถิ่น โดยโรงเรียนหรือบุคลากรในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งสอดคล้องกับ อุดม ปานฮวด (2546 : 10) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นว่า เป็นหลักสูตรที่สถานศึกษา บุคคลในชุมชน รวมไปถึงองค์กรในชุมชนทุกระดับ จัดทำขึ้นใช้ในท้องถิ่นของตนเอง โดยจัดทำขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการ และเป็นการจัดประสบการณ์ให้กับท้องถิ่นตน ตลอดจนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และนำไปใช้ได้ในชีวิตจริง

กล่าวโดยสรุป หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง หลักสูตรที่จัดทำขึ้นเพื่อให้สอดคล้องสภาพปัญหาและความต้องการของแต่ละท้องถิ่น โดยสามารถนำหลักสูตรแม่บทมาปรับ เพิ่ม ขยาย ให้มีความเหมาะสม โดยโรงเรียนและบุคลากรในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร

3.2 ลักษณะของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

นิภา เพชรสม (2542 : 118) กล่าวถึงลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่นที่ดี ควรมีเนื้อหาสาระ และวัตถุประสงค์จำเป็น 5 ประการ คือ

1. เป็นสภาพชีวิต สภาพเศรษฐกิจ และสภาพสังคมจริงของท้องถิ่น
2. เป็นสภาพปัญหา ความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครองและประชาชนในท้องถิ่น
3. ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญเพื่อพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่นให้ดีขึ้น
4. ช่วยผู้เรียนให้รู้จักสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น มีความรักถิ่นและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นให้มีสภาพดีขึ้น
5. ส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการแก่ผู้เรียนเฉพาะกลุ่ม ที่มีความต้องการได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพสูงสุด

3.3 ความจำเป็นหรือเหตุผลในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ความจำเป็นของการมีหลักสูตรท้องถิ่นก็เนื่องจากหลักสูตรแกนกลางซึ่งเป็นหลักสูตรระดับชาติ ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง อันเนื่องมาจากความต้องการของแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน จึงต้องมีการนำหลักสูตรระดับชาติมาปรับให้

เหมาะสมกับแต่ละท้องถิ่น โรงเรียนแต่ละแห่งมีหน้าที่จัดการศึกษาให้เหมาะสมกับชุมชนนั้น ๆ เพราะชุมชนแต่ละชุมชนมีสภาพปัญหาและความต้องการแตกต่างกันท้องถิ่นควรต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของตนเอง

สังค อุทรานันท์ (2532 : 311) ได้กล่าวถึงเหตุผลความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นว่า หลักสูตรท้องถิ่นเป็นหลักสูตรที่มีความสอดคล้องกับหลักการของการพัฒนาหลักสูตรได้มากที่สุดด้วยเหตุผล ดังต่อไปนี้

1. ตามหลักการของหลักสูตรนั้น หลักสูตรที่สร้างขึ้นจำเป็นจะต้องมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและสนองความต้องการของสังคมชุมชนที่ใช้หลักสูตรนั้น ๆ โดยเหตุนี้หากหลักสูตรที่สร้างขึ้นมีจุดมุ่งหมายสำหรับใช้ในชุมชนแห่งหนึ่งแห่งใดโดยเฉพาะก็ย่อมสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมชุมชนนั้นได้มากที่สุด

2. ในการพัฒนาหลักสูตร ได้มีการยอมรับความสำคัญของผู้ใช้และให้ผู้ใช้หลักสูตรมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ในทางปฏิบัติหากหลักสูตรได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้ในระดับชุมชนที่ไม่กว้างขวางมากนักก็ย่อมสามารถเปิดโอกาสให้ผู้ใช้หลักสูตรได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรได้

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 109-110) กล่าวถึงเหตุผลและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น สรุปได้ดังนี้

1. หลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท ได้กำหนดจุดหมาย เนื้อหาสาระ และกิจกรรมอย่างกว้างๆ เพื่อให้ทุกคนได้เรียนรู้คล้ายคลึงกัน ทำให้กระบวนการเรียนการสอนมุ่งเนื้อหาสาระและประสบการณ์ที่เป็นหลักการทั่วไป ไม่สามารถประมวลรายละเอียดเกี่ยวกับสาระความรู้ตามสภาพของท้องถิ่นได้ จึงต้องมีการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ

2. การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีผลกระทบโดยตรงต่อการดำเนินชีวิต เพื่อให้ นำความรู้และประสบการณ์ไปพัฒนาท้องถิ่น ตลอดจนดำเนินชีวิตอยู่ในท้องถิ่นของตนอย่างมีความสุข

3. การเรียนรู้ที่ศิครจะเรียนรู้จากสิ่งที่ใกล้ตัวไปยังสิ่งที่ไกลตัว เพราะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถดูดซับได้เร็วกว่า จึงควรมีหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนได้รู้ชีวิตจริงตามสภาพของท้องถิ่น ช่วยปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันต่อท้องถิ่น

4. ทรัพยากรท้องถิ่น โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยหลักสูตรท้องถิ่นสามารถเอาทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งหลายมาใช้ในการเรียนการสอนได้

3.4 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

อุดม เชยทิววงศ์ (2545 : 33-37) กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้

1. การสำรวจสภาพปัญหาชุมชน เป็นการศึกษาความเป็นอยู่ของชุมชนและผู้เรียน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นอย่างแท้จริง

2. การวิเคราะห์สภาพปัญหาและกำหนดความต้องการ

3. การจัดทำผังหลักสูตร

4. การเขียนแผนการสอน

4.1 การกำหนดหัวข้อเรื่อง

4.2 การเขียนสาระสำคัญ

4.3 การกำหนดขอบเขตเนื้อหา

4.4 การกำหนดจุดประสงค์ทั่วไปหรือจุดประสงค์ปลายทาง

4.5 การกำหนดจุดประสงค์เฉพาะหรือจุดประสงค์นำทาง

4.6 การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน

4.7 การกำหนดสื่อการเรียนการสอน

5. การจัดการเรียนการสอน

6. การประเมินผล

ขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในการนั้นสามารถดำเนินการได้ทั้งในระดับโรงเรียน กลุ่มโรงเรียน ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งกรมวิชาการ (2545) ได้เสนอไว้ 12 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 จัดตั้งคณะทำงานเพื่อจัดทำหลักสูตร

ขั้นที่ 2 ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน

ขั้นที่ 3 กำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตร

ขั้นที่ 4 กำหนดเนื้อหา

ขั้นที่ 5 กำหนดกิจกรรม

ขั้นที่ 6 กำหนดชั่วโมงการเรียน

ขั้นที่ 7 กำหนดเกณฑ์การวัดและประเมินผล

ขั้นที่ 8 จัดทำเอกสารหลักสูตร

ขั้นที่ 9 ตรวจสอบคุณภาพและการทดลองใช้หลักสูตร

ขั้นที่ 10 เสนอขออนุมัติใช้หลักสูตร

ขั้นที่ 11 นำหลักสูตรไปใช้

ขั้นที่ 12 ประเมินผลหลักสูตร

3.5 การบริหารและการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้

3.5.1 ความหมายของการบริหารหลักสูตร

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 159) กล่าวว่า การบริหารหลักสูตร หมายถึง การบริหารและดำเนินการเกี่ยวกับหลักสูตร เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตรผู้บริหารจะเป็นแกนนำโดยมีผู้ช่วยฝ่ายต่าง ๆ ครูวิชาการ ครูผู้สอน และหน่วยงานอื่น ๆ ที่ส่งเสริมการบริหารหลักสูตร เช่น กรรมการสถานศึกษา กรรมการบริหารหลักสูตร เป็นต้น

ธำรง บัวศรี (2542 : 314–316) กล่าวว่า การบริหารหลักสูตร จะต้องปฏิบัติหรือบริหารในด้าน ดังนี้

1. กำลังคน
2. วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ และสื่อการเรียนการสอน
3. การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง
4. การเพิ่มพูนขวัญและกำลังใจ
5. การนิเทศ
6. การแนะแนวการศึกษา

กล่าวโดยสรุป การบริหารหลักสูตร หมายถึง การดำเนินการวางแผนจัดการในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร ทั้งด้านคน งบประมาณ ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม วัสดุอุปกรณ์และเทคนิควิธีการในการจัดกระบวนการเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผลที่เหมาะสม เพื่อให้การดำเนินการนำหลักสูตรไปใช้เกิดประโยชน์สูงสุด และเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

3.5.2 บทบาทหน้าที่การนำหลักสูตรไปใช้

บทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ ผู้บริหารถือว่าเป็นบุคคลที่สำคัญ เพราะต้องเป็นผู้นำเอาหลักการ จุดหมาย โครงสร้างและเนื้อหาสาระของหลักสูตรที่หน่วยงานระดับชาติจัดวางไว้ไปใช้ให้เกิดผล ซึ่งผู้บริหารควรมีบทบาทและหน้าที่อย่างหลากหลาย กรมวิชาการ(2546 : 15–24) ด้านบทบาทผู้เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไปใช้ในสถานศึกษาว่า การบริหารจัดการหลักสูตรของสถานศึกษาจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เกี่ยวข้องทุกระดับ ทุกฝ่าย ต้องมีความรู้ ความเข้าใจ รวมทั้งทราบบทบาท ภารกิจ หน้าที่ ตลอดจนแนวทางการปฏิบัติที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีประสิทธิภาพสูงสุดผู้เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรการศึกษาไปใช้ในสถานศึกษามีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1) ผู้บริหารสถานศึกษา

- (1) จัดให้มีแผนพัฒนาสถานศึกษา เพื่อใช้ในการดำเนินการจัดการศึกษาของสถานศึกษา
- (2) เป็นผู้นำในการจัดทำหลักสูตร โดยร่วมประสานกับบุคลากรทุกฝ่าย เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ตลอดจนสาระตามหลักสูตรของสถานศึกษา
- (3) จัดให้มีการประชาสัมพันธ์หลักสูตรสถานศึกษา
- (4) สนับสนุนการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ สนับสนุนให้บุคลากรทุกฝ่ายของสถานศึกษาได้รับความรู้ และความสามารถจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา รวมทั้งพัฒนาบุคลากรให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้
- (5) จัดให้มีการนิเทศภายใน เพื่อนิเทศ กำกับ ติดตามการใช้หลักสูตรอย่างมีระบบ
- (6) ให้มีการประเมินการนำหลักสูตรไปใช้ เพื่อการปรับปรุง พัฒนาสาระของหลักสูตรสถานศึกษาให้ทันสมัย สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ชุมชนและท้องถิ่น

2) ครูผู้สอน

- (1) วางแผนสร้างหน่วยการเรียนรู้ กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้
- (2) จัดทำแผนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนปฏิบัติจริง แสดงออกอย่างอิสระ และมีส่วนร่วมทุกกิจกรรม
- (3) จัดทำและพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา จัดหาแหล่งการเรียนรู้อื่น ๆ ในชุมชน เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ สวนสาธารณะ แหล่งผลิตศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น
- (4) พัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลที่ใฝ่รู้ ทนต่อเหตุการณ์
- (5) เป็นแบบอย่างที่ดี มีคุณธรรม ปฏิบัติดีต่อเพื่อนครูและนักเรียน
- (6) จัดสภาพแวดล้อมของห้องเรียน และสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเรียนรู้
- (7) ให้มีบรรยากาศดึงดูดความสนใจ ทำทนายให้ผู้เรียนอยากมีส่วนร่วม
- (8) จัดการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพจริง โดยประเมินจากการปฏิบัติ การสังเกต การสัมภาษณ์ จากแฟ้มสะสมงาน ฯลฯ
- (9) จัดทำวิจัยในชั้นเรียน เพื่อการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้
- (10) จัดทำข้อมูลผู้เรียนเป็นรายบุคคล โดยให้มีการประสานกันระหว่างสถานศึกษา บ้าน และชุมชน เพื่อการพัฒนาให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์

3) นักเรียน

- (1) มีส่วนร่วมในการวางแผนจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับผู้ปกครองและครูวางแผนการเรียนรู้ของตนเองให้สอดคล้องกับความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตนเอง
- (2) มีความรับผิดชอบ ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ บริหารจัดการเรียนรู้ของตนเองให้มีคุณภาพ
- (3) ปฏิบัติตนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ รู้วิธีแสวงหาความรู้ สามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง
- (4) มีการประเมินและพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง
- (5) รักษาสิทธิและโอกาสในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี
- (6) มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับครูและเพื่อน ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

4) ผู้ปกครอง

- (1) กำหนดแผนการเรียนรู้ของผู้เรียนร่วมกับครูและผู้เรียน
- (2) มีส่วนร่วมในการกำหนดสาระของหลักสูตร และกำหนดแผนพัฒนาสถานศึกษา หรือธรรมนูญสถานศึกษา
- (3) ส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมของสถานศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ
- (4) จัดบรรยากาศในบ้านให้เอื้อต่อการเรียนรู้
- (5) อบรมเลี้ยงดู เอาใจใส่ให้ความรัก ความอบอุ่น ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน
- (6) สนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษาตามความเหมาะสมและจำเป็น
- (7) ปฏิบัติตนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความรู้คู่คุณธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีนำไปสู่การพัฒนาให้เป็นสถาบันครอบครัวแห่งการเรียนรู้
- (8) มีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน และในการประเมินการจัดการศึกษาของสถานศึกษา
- (9) จัดให้บุตร ธิดา หรือบุคคลที่อยู่ในความดูแลได้รับการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี

5) ประชาชน

- (1) มีส่วนร่วมกำหนดสาระของหลักสูตรและแผนพัฒนาการศึกษาหรือธรรมนูญสถานศึกษา
- (2) สนับสนุนกิจกรรมของสถานศึกษาในด้านการจัดการเรียนรู้ และทรัพยากร ต่าง ๆ เพื่อการศึกษาตามความเหมาะสมและจำเป็น
- (3) มีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

(4) มีส่วนร่วมในการประเมินผลการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเพื่อให้สถานศึกษาเป็นสถานศึกษาของชุมชนอย่างแท้จริง

6) ชุมชน

(1) มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสถานศึกษาหรือธรรมนูญสถานศึกษา

(2) มีส่วนร่วมในการกำหนดสาระตามหลักสูตรของสถานศึกษา โดยคำนึงถึงความต้องการของสังคมและชุมชน

(3) เป็นศูนย์การเรียนรู้ เครือข่ายการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์จากสถานการณ์จริง

(4) ให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของสถานศึกษามีส่วนร่วมในการตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

(5) เสนอแนะแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เป็นต้น

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 156–157) กล่าวว่า ในการนำหลักสูตรไปใช้ในระดับท้องถิ่นหรือในระดับโรงเรียนนั้น มีงานหลักที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร 2 งาน ดังนี้

1. งานบริหารหลักสูตร เป็นการบริหารและดำเนินงานเกี่ยวกับหลักสูตรเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ผู้บริหารจะเป็นแกนนำ โดยให้ผู้ช่วยฝ่ายต่าง ๆ หัวหน้าหมวดวิชา ครูวิชาการ โรงเรียน ครูผู้สอนและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เสริมการบริหารหลักสูตร เช่น กรรมการบริหารโรงเรียน กรรมการบริหารวิชาการ เป็นต้น มีกิจกรรมที่สำคัญ ดังนี้

1) การศึกษาวิเคราะห์และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรต่าง ๆ

2) การเตรียมบุคลากรในโรงเรียน

3) การจัดครูเข้าสอน

4) การจัดตารางสอน

5) การจัดแผนการเรียน

6) การจัดวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน

7) การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่ผู้ใช้หลักสูตร เช่น สถานที่ งบประมาณ การบริการห้องสมุด เป็นต้น

8) การนิเทศติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร

9) การประชาสัมพันธ์หลักสูตรแก่ผู้ปกครองและชุมชน

2. งานสอน เป็นการนำหลักสูตรที่วางแผนไว้ไปสู่การสอน ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของครูผู้สอนที่จะให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมตามที่ระบุไว้ในหลักสูตร มีกิจกรรมที่สำคัญ ดังนี้

1) การทำความเข้าใจในหลักสูตรและปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

2) การวางแผนการสอน

3) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร

4) การพัฒนาและใช้สื่อการเรียนการสอน

5) การจัดสอนซ่อมเสริม

6) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

กล่าวโดยสรุป การบริหารหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ เป็นกระบวนการบริหารอย่างหนึ่งที่ผู้บริหารจะต้องดำเนินการในเรื่อง ดังต่อไปนี้

1. การเตรียมการวางแผนการใช้หลักสูตร

2. การเตรียมบุคลากร

3. การจัดตารางสอน

4. การจัดทำแผนการเรียนรู้

5. การสนับสนุนวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน

6. การจัดหาอาคารสถานที่และบรรยากาศในการใช้หลักสูตร

7. การนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตร

8. การประชาสัมพันธ์หลักสูตร

3.6 การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรท้องถิ่น

กาญจนา कुमारภัย (2540 : 220) กล่าวถึงการประเมินหลักสูตรว่า การประเมินผลหลักสูตรเป็นการเตรียมข้อสนเทศ เพื่อประโยชน์ในการตัดสินใจในระยะต่าง ๆ ของการพัฒนาหลักสูตร ข้อสนเทศดังกล่าวอาจจะเกี่ยวกับโปรแกรมที่สมบูรณ์ทั้งหมด หรือองค์ประกอบเพียงบางส่วน

นิคม ชมภูหลวง (2542 : 178) กล่าวว่า การประเมินหลักสูตร หมายถึง การศึกษารวบรวมเกี่ยวกับกระบวนการจัดทำหลักสูตร การทดลองใช้ และผลการใช้หลักสูตร ตลอดจนการตัดสินใจคุณค่าและคุณภาพของหลักสูตร

3.6.1 ระยะเวลาของการประเมินผลหลักสูตร

การประเมินผลหลักสูตร ควรมีการดำเนินการเป็นระยะๆ เพื่อตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง และจะได้นำไปปรับปรุงแก้ไขได้ทันที่ ทั้งนี้เพราะหลักสูตรอาจมีข้อผิดพลาดที่มาจากหลายสาเหตุ เช่น ขั้นตอนการร่างหลักสูตรไม่เป็นไปตามขั้นตอน ไม่มีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น หรือองค์ประกอบไม่สมบูรณ์ เป็นต้น การประเมินผลหลักสูตรจึงต้องดำเนินการใน 3 ระยะ คือ

1. การประเมินผลหลักสูตรก่อนนำหลักสูตรไปใช้
2. การประเมินผลหลักสูตรในระหว่างการนำหลักสูตรไปใช้
3. การประเมินผลหลักสูตรหลังการใช้หลักสูตร

3.6.2 ประโยชน์ของการประเมินผลหลักสูตร

1. ทำให้ทราบว่าหลักสูตรที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นนั้นมีจุดดี หรือจุดเสียตรงไหน ซึ่งเป็นประโยชน์ในการวางแผนปรับปรุงได้ถูกจุด ส่งผลให้หลักสูตรมีคุณภาพดียิ่งขึ้น
2. ช่วยส่งเสริมและปรับปรุงการสอนให้ดีขึ้น เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลจะชี้ให้เห็นถึงข้อดี ข้อเสียที่เกิดขึ้น จึงสามารถช่วยในการวางแผนการเรียนการสอน
3. ช่วยในการส่งเสริมการเรียนของผู้เรียน เนื่องจากผู้เรียนสามารถทราบระดับการเรียนและการพัฒนาของตนเอง ซึ่งเป็นการสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียนได้ทางหนึ่ง
4. ช่วยในการปรับปรุงการบริหารในสถานศึกษา และการปฏิบัติงานของ บุคลากร
5. ช่วยในการแนะแนวทั้งด้านการเรียนและอาชีพแก่ผู้เรียน
6. ช่วยชี้ให้เห็นคุณค่าของหลักสูตรที่พัฒนา

3.6.3 ขั้นตอนในการประเมินผลหลักสูตร

ในการประเมินหลักสูตรผู้ประเมินควรดำเนินการตามขั้นตอนอย่างเป็นระบบ ดังต่อไปนี้คือ

1. กำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินหลักสูตรให้ชัดเจนว่า จะประเมินในส่วนตัวเรื่องใด กำหนดขอบข่าย วัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างเด่นชัด จะเน้นกรอบของการประเมินผลหรือเสนอแนะรูปแบบของการประเมิน กลุ่มผู้ให้ข้อมูล วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินได้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง
2. วางแผนออกแบบการประเมินผล การวางแผนเปรียบเสมือนเข็มทิศที่จะนำไปสู่เป้าหมายของการประเมิน ผู้ประเมินจะต้องตัดสินใจกำหนด ดังนี้
 - 1) การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง ผู้ประเมินอาจได้ข้อมูลจากกลุ่มประชากรเป้าหมายทั้งหมด หรือกลุ่มตัวอย่างประชากร ซึ่งต่างก็มีข้อดี และข้อเสียคนละอย่าง
 - 2) การกำหนดแหล่งข้อมูล ผู้ประเมินต้องตัดสินใจว่า จะใช้ข้อมูลจากที่ใด ต้องเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง และควรพิจารณาข้อมูลจากหลาย ๆ แหล่ง เพื่อข้อมูลที่ได้มีผลน่าเชื่อถือมากขึ้น
 - 3) การพัฒนาเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ควรพิจารณาเลือกใช้ให้เหมาะสม เพราะมีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายอย่าง อาจใช้วิธีเชิญผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบ

อย่างไรก็ตาม เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลจะต้องมีความเชื่อถือได้ (Reliability) และมีความเที่ยงตรง (Validity) สูง

4) การกำหนดเกณฑ์ในการประเมิน ผู้ประเมินควรตั้งเกณฑ์ที่เหมาะสมไว้ล่วงหน้าเพราะเกณฑ์เป็นตัวบ่งชี้คุณภาพในส่วนของหลักสูตรที่ถูกประเมิน

5) การกำหนดเวลา ผู้ประเมินผลควรกำหนดเวลาในการดำเนินการประเมินผลในขั้นตอนต่างๆ โดยอาจกำหนดเป็นปฏิทินการปฏิบัติงาน เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจ

ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ประเมินเก็บรวบรวมข้อมูลตามกรอบขอบข่าย และระยะเวลาที่กำหนดไว้ในปฏิทินปฏิบัติงาน ถ้าจะอาศัยผู้อื่นเป็นผู้ช่วยต้องคำนึงถึงคุณสมบัติของผู้มาช่วยด้วย เพื่อให้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ

ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ประเมินกำหนดวิธีการจัดระบบข้อมูลโดยอาจจำแนกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ พิจารณาเลือกใช้สถิติในการวิเคราะห์ที่เหมาะสม ซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการประเมิน และลักษณะของข้อมูล จากนั้นก็วิเคราะห์ข้อมูลเหล่านั้น โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดว่าสอดคล้องกันหรือไม่ขึ้นรายงานผลการประเมินผู้ประเมินต้องรายงาน และเสนอผลการประเมิน หลังจากวิเคราะห์ข้อมูลเสร็จเรียบร้อยแล้ว เป็นความเรียงหรือในรูปของกราฟ

ปัญหาในการประเมินผลหลักสูตร

1. ปัญหาด้านการไม่วางแผนการประเมินหลักสูตร ทำให้ขาดความรอบคอบ ไม่ครอบคลุมสิ่งที่ต้องประเมิน

2. ปัญหาด้านเวลา กำหนดเวลาไม่เหมาะสม ไม่เสร็จตามเวลาที่กำหนดทำให้ได้ข้อมูลช้า ไม่ทันต่อการนำไปปรับปรุง

3. ปัญหาด้านความเชี่ยวชาญของคณะกรรมการประเมินหลักสูตร ผู้ประเมินไม่มีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องหลักสูตรที่จะประเมิน

4. ปัญหาด้านความเที่ยงตรงของข้อมูล ข้อมูลไม่เที่ยงตรง เนื่องจากผู้ประเมินมีความกลัวเกี่ยวกับผลการประเมิน ทำให้ไม่ได้เสนอข้อมูลตามสภาพความเป็นจริง และหรือผู้ถูกประเมินกลัวว่าผลการประเมินออกมาไม่ดี

5. ปัญหาด้านวิธีการประเมิน ส่วนมากจะมีการประเมินในเชิงปริมาณ ทำให้ได้ข้อค้นพบที่ผิวเผิน ไม่ลึก จึงควรมีการประเมินที่ใช้วิธีการประเมินในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพควบคู่กัน

6. ปัญหาด้านการประเมินหลักสูตรทั้งระบบ การประเมินทั้งระบบมีการดำเนินการน้อยมาก มีการประเมินเฉพาะด้าน ทำให้ไม่ทราบสาเหตุที่แน่ชัด

7. ปัญหาด้านการประเมินหลักสูตรไม่ต่อเนื่อง

8. ปัญหาด้านเกณฑ์การประเมิน เกณฑ์ไม่ชัดเจน ทำให้ไม่เป็นที่ยอมรับและ ไม่ได้นำผลไปใช้ ในการปรับปรุงหลักสูตร

ข้อเสนอแนะในการประเมินหลักสูตร

1. การประเมินหลักสูตรควรกระทำต่อเนื่องกันไปตลอดเวลา และใช้ข้อมูลที่ได้จากการประเมินหลักสูตร มาปรับปรุงหลักสูตรให้ดีขึ้น

2. ประเมินให้ครอบคลุมทุกองค์ประกอบในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร

3. ในการประเมินด้านผลผลิต (Outcome) ควรให้ครอบคลุมทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัยและทักษะพิสัย

4. ในการใช้หลักสูตรควรกำหนดให้แน่นอนว่าจะประเมินผลการใช้หลักสูตรในระยชานานเท่าใด เช่น ทุก ๆ 3 ปี หรือทุก 5 ปี เป็นต้น

5. การประเมินจะต้องอาศัยเครื่องมือที่เหมาะสม และแหล่งข้อมูลที่เหมาะสม (บุญชม ศรีสะอาด, 2546 : 115)

4. ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

4.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ในหลายลักษณะต่าง ๆ กัน ดังนี้

อังกูร สมคะเนย์ (อ้างถึงใน ทรงจิต พูลลาภ และคณะ. 2549 : 106) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง มวลความรู้ และมวลประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุข โดยการถ่ายทอดสั่งสมกันมาโดยผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

เสรี พงศ์พิศ (2548 : 14) ได้กล่าวถึงความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่าหมายถึงพื้นฐานรากฐานของความรู้ชาวบ้าน

ประเวศ วะสี (2548 : 14) ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลาอนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชา ๆ แบบที่เราเรียน ฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจอาชีพ ความเป็นอยู่เกี่ยวกับการใช้จ่าย การศึกษา วัฒนธรรมนั้นจะผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันไปหมด

นิคม ชมพูลง (2545 : 8-9) ได้นำเสนอความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า ภูมิปัญญาตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Wisdom หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะความเชื่อและศักยภาพในการแก้ปัญหาของมนุษย์ ที่สืบทอดกันมาจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างไม่ขาดสายและเชื่อมโยงกันทั้งระบบทุกสาขา ภูมิปัญญาส่วนบุคคล หมายถึง ภูมิปัญญาที่บุคคลเป็นผู้คิด ผู้ใช้ มีผู้เป็นเจ้าของต้นตำรับซึ่งอาจเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้าน ประกอบด้วย

1. ผู้ทรงภูมิปัญญา (Wisdom Holder) หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาหรือผู้สร้างสรรค์ภูมิปัญญา หรือเป็นผู้นำภูมิปัญญาต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์จนประสบความสำเร็จ มีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับ ยกย่อง สามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าภูมิปัญญานั้นให้แพร่หลายทั่วไปอย่างกว้างขวางในแต่ละสาขา นั้น ๆ

2. ปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน และนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จ สามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

3. ครูภูมิปัญญาไทย หมายถึง ผู้ทรงภูมิปัญญา ซึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์หรือเจ้าของภูมิปัญญาไทยหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ครอบคลุมเนื้อหาสาระ 9 ด้าน ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ในด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้าน และได้รับการยกย่องจากสภาภูมิปัญญาไทยให้ดำรงตำแหน่งครูภูมิปัญญาไทยเพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดและสืบสานภูมิปัญญาไทย ทั้งในระบบการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ครูภูมิปัญญาไทยแบ่งเป็น 3 ประการ คือ

1) วุฒาจารย์ เป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานที่ยังประโยชน์ในการแก้ไข ปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพชีวิตต่อตนเอง ครอบครัว และท้องถิ่น เป็นวิทยากรระดับต้น

2) ปัญญาจารย์ เป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานที่ยังประโยชน์ในการแก้ไข ปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพชีวิตต่อมนุษยชาติในระดับชาติ เป็นวิทยากรระดับกลาง

3) เมธาจารย์ เป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานที่ยังประโยชน์ในการแก้ไข ปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพชีวิตต่อมนุษยชาติ เป็นวิทยากรระดับสูง

นันทน์ภัส สิริเขตต์ (2546 : 20) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า หมายถึง ความถนัด ความสามารถและประสบการณ์ของชาวบ้านที่เกิดจากความคิด สติปัญญา นำมาใช้แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตให้มีความสุข ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดและสั่งสมกันมาอย่างต่อเนื่องหลายชั่วอายุคน

จากนันทน์ภัสดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ทั้งปวงที่ได้สั่งสมและสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการคิดค้นปรับเปลี่ยนผสมผสานกับความรู้ใหม่และพัฒนาให้เหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัย เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและ

พัฒนาการดำเนินชีวิตให้เป็นสุข ซึ่งมีลักษณะทั้งที่เป็นรูปธรรม นามธรรม ตลอดจนมีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองอย่างชัดเจน

4.2 ลักษณะของภูมิปัญญาไทยหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

นิคม ชมพูหลง (2545 : 17) กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับกรมวิชาการ (2542 : 10-11) ไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญา เป็นความรู้ เป็นข้อมูล เน้นเนื้อหาสาระ เช่น ความรู้เกี่ยวกับครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ เกี่ยวกับผู้หญิง ผู้ชาย ประเภทครอบครัว ฯลฯ
2. ภูมิปัญญา เป็นความเชื่อของสังคม โดยอาจจะยังไม่มีข้อพิสูจน์ยืนยันว่าถูกต้อง เช่น เรื่องนรก สวรรค์ ตายแล้วไปไหน
3. ภูมิปัญญา คือ ความสามารถหรือแนวทางในการแก้ปัญหาหรือป้องกันปัญหา เช่น ความสามารถในการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว
4. ภูมิปัญญาทางวัตถุ เช่น เรือขนานบ้านช่อง เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ในครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวมีความสะดวกสบายตามสภาพ เป็นต้น
5. ภูมิปัญญาทางพฤติกรรม เช่น การกระทำ ความประพฤติ การปฏิบัติตัวของคนในครอบครัว จนทำให้ครอบครัวสามารถดำรงอยู่ได้ก็นับเป็นภูมิปัญญาเช่นเดียวกัน

4.3 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2539 : 24-25) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 10 ประเภท ดังนี้

1. เกษตรกรรม หมายถึง ความรู้ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะและเทคนิคด้านเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น ทำการเกษตรแบบผสมผสาน เป็นต้น
2. อุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาดเพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้
3. แพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชนด้วยสมุนไพรและรักษาโรคแบบโบราณ
4. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. กองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริการกองทุนและธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและ โภคทรัพย์ เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6. สวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการ ในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

7. ศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

8. การจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการ ดำเนินงานด้านต่าง ๆ ทั้งขององค์กรชุมชน ศาสนา การศึกษา ตลอดจนองค์กรอื่น ๆ ในสังคมไทย

9. ภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย ตลอดจนทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. ศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์ ปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ

สอดคล้องกับ มฉนนิภา ชุตินบุตร (2538 : 21) และนิคม ชมพุดวง (2542 : 131) ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1. คติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการ เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ ที่ถ่ายทอดกันมา
2. ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิต ที่ปฏิบัติ สืบทอดกันมา
3. การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย
4. แนวคิดหลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชนเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

และได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 10 กลุ่ม ดังนี้

1. ด้านเกษตรกรรม เช่น การเพาะปลูก การขยายพันธุ์ การเลี้ยงสัตว์ การเกษตรผสมผสาน การทำไร่นาสวนผสม การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น
2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม เช่น การจัดสาน ทอ การช่าง การทอผ้า การแกะสลัก เป็นต้น
3. ด้านการแพทย์แผนไทย เช่น หมอสมุนไพร หมอยากลางบ้าน หมอนวดแผนโบราณ หมอยาหม้อ
4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การอนุรักษ์ป่าชายเลน

5. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน เช่น ผู้นำในการจัดการกองทุนของชุมชน ผู้นำในการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาล ผู้นำในการจัดระบบสวัสดิการ บริการชุมชน เป็นต้น

6. ด้านศิลปกรรม เช่น วาดภาพ (กิจกรรม) การปั้น (ประติมากรรม) นาฏศิลป์ ดนตรี การแสดง การละเล่นพื้นบ้าน นันทนาการ เป็นต้น

7. ด้านภาษาและวรรณกรรม เช่น ความสามารถในการอนุรักษ์ และสร้างผลงานด้านภาษา วรรณกรรมท้องถิ่น การจัดทำสารานุกรมภาษา หนังสือ โบราณ การฟื้นฟู การเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นต้น

8. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี เช่น ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อ และประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การประยุกต์ประเพณีบุญ เป็นต้น

9. ด้านโภชนาการ เช่น ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์ และปรุงแต่งอาหาร และยา ได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้า บริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก เป็นต้น

10. ด้านองค์กรชุมชน เช่น ร้านค้าชุมชน ศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มออมทรัพย์องค์กร ด้านการตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มจักรสาน กลุ่มทอผ้า กลุ่มทอเสื่อ กลุ่มติ่มมิด ดิขวาน เครื่องมือที่ทำจากเหล็ก กองทุนสวัสดิการชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

จากการแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักการศึกษา และหน่วยงานต่าง ๆ ได้กล่าวมา สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งตามลักษณะของคนในท้องถิ่นหรือชุมชนได้คิดหรือได้รับการถ่ายทอดและถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งเกิดจากความเชื่อ ความรู้สึก ความนึกคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนของการดำเนินชีวิต รวมถึงการนำเทคโนโลยีพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

4.4 ความสำคัญของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาชาวบ้านมีความสำคัญต่อชาวบ้าน ครอบครัว และชุมชน ดังต่อไปนี้ (สมจิตพร พรหมเทพ. 2543 : 67-68)

1. เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่อดีตอันยาวนานจนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของตนเองและชุมชนตลอดมา

2. เป็นมรดกทางสังคมที่ได้จากการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการจัดกลางของกลุ่มคน

3. เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่ายิ่ง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์

4. เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

5. เป็นแนวทางนำไปสู่การปรับตัวของชุมชน ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชุมชน

6. ช่วยเพิ่มความสมดุลระหว่างธรรมชาติสิ่งแวดล้อมกับประชาชน

4.5 รูปแบบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา

รูปแบบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาในโรงเรียนประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ส่วน คือ จุดมุ่งหมาย หลักการ เนื้อหา กระบวนการเรียนรู้ และวิธีการ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา

จุดมุ่งหมาย

จุดมุ่งหมายของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น รู้จักอนุรักษ์ และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป รวมทั้งสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข

หลักการ

หลักการของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษามี 3 ข้อ คือ

1. นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิต
2. ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการศึกษา
3. พัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

เนื้อหา

เนื้อหาของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการจัดการศึกษา สามารถจัดได้ตามบริบทของโรงเรียนและชุมชน โดยคำนึงถึงประเภทของภูมิปัญญาที่เหมาะสม

4.6 กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการจัดการศึกษา ประกอบด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการสอน 6 ประการ ดังนี้

1. จัดเนื้อหาสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับความสนใจความถนัดของผู้เรียน
2. จัดให้มีการฝึกทักษะกระบวนการ การจัดการและการประยุกต์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้
3. จัดให้มีการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นจากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติจริงให้ทำได้ ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

4. มีการผสมผสานบูรณาการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน

5. จัดการส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนรู้ ตลอดจนอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และรอบรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

6. จัดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

4.7 วิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้

วิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษามี 6 วิธีการ คือ

1. โรงเรียนและชุมชนร่วมกันสำรวจ ค้นหา และศึกษาแหล่งภูมิปัญญาที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่น

2. โรงเรียนและชุมชนร่วมกันจัดทำข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยจำแนกเป็นสาขาต่าง ๆ ไว้เป็นแหล่งการเรียนรู้

3. โรงเรียนเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิคการถ่ายทอดความรู้แก่บุคคลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. โรงเรียนและชุมชนร่วมกันจัดแผนแม่บทเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาและนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกัน

5. โรงเรียนจัดทำสาระของหลักสูตรสถานศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นบรรจุลงในสาระการเรียนรู้

6. โรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยให้บุคคลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ทั้งในรูปแบบการสอนในชั้นเรียนและส่งนักเรียน

4.8 แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาซึ่งชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น สามารถที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับชุมชนได้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา และสถานศึกษาสามารถนำมาจัดประสบการณ์ได้หลายรูปแบบตามสภาพความเหมาะสมและความต้องการของผู้เรียน

นิภา เพชรสม (2542 : 145-146) ได้กล่าวถึงการพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า หมายถึง รูปแบบการเรียนการสอนที่นำเอาเนื้อหาสาระและวิธีการสอนของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน วิธีการสอนของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้แก่

1. การเล่าเรื่อง การบอก การเทศน์
2. การให้ปฏิบัติจริง
3. การให้ทำเลียนแบบ
4. การให้ลองผิดลองถูก
5. การให้ศึกษาด้วยตนเอง
6. การสอนแบบกลุ่ม

ผู้วิจัยเห็นว่า การที่จะนำภูมิปัญญาสู่การเรียนการสอนนั้น วิธีการที่จะให้นักเรียนได้เข้าถึง ภูมิปัญญาได้ดีที่สุดคือ การถอดรหัสภูมิปัญญา โดยให้นักเรียนได้ทำการสืบค้นความรู้โดยละเอียด และนำองค์ความรู้ที่ได้มาถ่ายทอดในรูปแบบต่าง ๆ ตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติได้

5. แนวการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย: หลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

แนวการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย พฤติกรรมทางภาษาเป็นการ แสดงออกให้เห็นได้ด้วยอากัปกิริยาที่เกี่ยวข้องกับการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน ความ สนใจและความกระตือรือร้นที่จะรับสารด้วยการฟัง และการอ่าน การมีสมาธิ การแสดงความคิด เห็นอย่างมีเหตุผลตลอดจนพฤติกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรับสารและส่งสาร นักการศึกษาที่ สนใจในการสอนภาษาไทยได้นำวัตถุประสงค์ของการศึกษาของบลูม (Bloom,1956 : 57) มาปรับ ให้เป็นวัตถุประสงค์ของภาษาไทย ดังนี้

5.1 วัตถุประสงค์ทางด้านความรู้

ลำดับขั้นของความรู้ที่มุ่งให้นักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยจากพื้นฐาน ไปสู่ขั้นสูงสุด ดังนี้

ขั้นที่ 1 ความรู้ (Knowledge) เป็นการวัดความรู้ในเรื่องที่ผู้เรียนได้เรียนมา โดย สามารถจำเนื้อเรื่อง ชื่อบุคคล สถานที่ และสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในเนื้อเรื่อง นอกจากนั้นยังรวมไปถึงกฎ ทฤษฎี และหลักการต่าง ๆ ที่อยู่ในเนื้อเรื่อง ในขั้นนี้เป็นวัตถุประสงค์เบื้องต้นที่มีระดับการคิด ต่ำสุด

ขั้นที่ 2 ความเข้าใจ (Comprehension) เป็นการวัดความเข้าใจในเนื้อเรื่องที่ได้เรียนมา โดยสามารถบอกหรือเล่าให้ผู้อื่นฟังได้และสรุปเรื่องย่อได้ นอกจากนั้นยังสามารถอธิบาย ความหมายของคำ กลุ่มคำ ประโยค ข้อความ โดยใช้คำพูดของตนเองเพื่อสื่อสารให้เข้าใจได้ด้วย

ขั้นที่ 3 การประยุกต์ใช้ (Application) เป็นการวัดการนำเรื่องที่เรียนไปใช้ประโยชน์ ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ถ้อยคำ วิธีการ กฎ ทฤษฎี หลักเกณฑ์และแนวคิด

ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นการวัดคุณลักษณะย่อยจากเรื่องที่อ่าน เช่น ลักษณะของตัวละคร สิ่งของและสถานที่ นอกจากนั้นยังเสนอแนวคิดย่อยอันจะนำไปสู่แนวคิดรวมได้

ขั้นที่ 5 การสังเคราะห์ (Synthesis) เป็นการวัดคุณสมบัติรวมของเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เรียนไปแล้ว นอกจากนั้นยังเป็นการสรุปรวมแนวคิดเพื่อนำไปเปรียบเทียบกับเรื่องอื่น ๆ หรือสำนวนไทย สุภาษิต คำพังเพย

ขั้นที่ 6 การประเมินค่า (Evaluation) เป็นการวัดคุณค่า เหตุผล ข้อเท็จจริง และการทำนายเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น

5.2 วัตถุประสงค์ทางจิตพิสัย จิตพิสัยเป็นความรู้สึกรู้สึกนึกคิด เป็นปฏิกริยาที่เกิดขึ้นในขณะที่ทำกิจกรรมการเรียนที่ผู้สอนจัดขึ้น ในขณะที่ทำกิจกรรมการเรียนมี 5 ประการ ดังนี้

1. การเป็นผู้รับที่ดี คือการที่ผู้เรียนยอมรับสถานการณ์ในห้องเรียนที่ผู้สอนจัดขึ้นและเร้าให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ทำให้เกิดความรู้สึกรู้สึกที่ต้องการอยากรจะเรียน
2. การเป็นผู้ตอบสนองที่ดี คือการที่ผู้เรียนมีปฏิกริยาตอบสนองในขณะที่เรียนได้แก่ ปฏิบัติตามข้อตกลงในห้องเรียน ส่งการบ้านตรงเวลา เป็นต้น
3. การเป็นผู้เห็นคุณค่า คือการที่ผู้เรียนมีความซาบซึ้งในเรื่องที่เรียน มีเจตคติที่ดีและมีความสนใจนำเรื่องราวที่ได้รับจากการเรียนไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน
4. การทำงานร่วมกับผู้อื่น คือการที่ผู้เรียนทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน เคารพกฎ ระเบียบ ตลอดจนข้อตกลงของสังคม
5. การเป็นผู้มีลักษณะส่วนตัว คือการที่ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีสติสัมปชัญญะทั้งในการเล่นและการเรียน นอกจากนั้นยังมีสุขนิสัยและลักษณะที่ดี

6. การสอนภาษาไทยแบบธรรมชาติ

6.1 ความหมายของการสอนภาษาแบบธรรมชาติ

การสอนภาษาแบบธรรมชาติ (Whole Language Approach) หมายถึง การสอนภาษาที่เป็นไปตามธรรมชาติ เน้นสื่อที่มีความหมายผู้เรียนสามารถใช้ประสบการณ์เดิมช่วยทำให้เข้าใจสื่อที่อ่านได้รวดเร็วขึ้น การสอนจะไม่แยกสอนส่วนย่อยของภาษาที่ละส่วน แต่เน้นให้เข้าใจในภาพรวมก่อนแล้วจึงเรียนรู้ด้านโครงสร้างภาษาภายหลัง ผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์ภาษาของตนเองอย่างอิสระ ผู้สอนต้องยอมรับความแตกต่างด้านการออกเสียงที่เป็นสำเนียงภาษาถิ่น (Dialects) ในเบื้องต้นแล้วจึงพัฒนาให้ถูกต้องในโอกาสต่อไป การสอนภาษาแบบธรรมชาติจะเน้นการนำรวมวรรณกรรมต่าง ๆ ที่ดีมาเป็นสื่อการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ภาษาที่หลากหลาย

สามารถนำไปเป็นแบบอย่างการใช้ภาษาของตนเองและใช้ได้ในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนภาษาแบบธรรมชาติจึงเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและยึดหลักการประชาธิปไตยในชั้นเรียน

อารี สัมหลวี (2537 : 54) กล่าวว่า การสอนภาษาแบบธรรมชาติ หมายถึง การสอนเด็กให้เรียนรู้ภาษาจากประสบการณ์ที่มีความหมาย โดยเด็กได้รับการสนับสนุนกำลังใจจากผู้ใหญ่และได้แบบอย่างที่ดีของผู้ใหญ่ในการพูด ฟัง อ่าน และเขียน ทั้งนี้การเรียนรู้ภาษาจะง่ายและสนุกสำหรับเด็ก ถ้าเด็กเข้าใจมีประสบการณ์ตรงและได้อภิปรายพูดคุยในบรรยากาศที่อบอุ่นและยอมรับ

พนิดา ซาดยาภา (2544 : 16) ได้กล่าวว่า การสอนภาษาแบบธรรมชาตินั้น หมายถึง การจัดการให้เด็กเกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะทางภาษาด้านการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนไปพร้อม ๆ กัน โดยไม่แยกย่อย ทั้งนี้มุ่งเน้นความสัมพันธ์ของภาษาเพื่อใช้ในการสื่อความหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงควรจัดสภาพแวดล้อมให้เป็นการกระตุ้นและเปิดโอกาสให้เด็กเรียนรู้ภาษาในหลาย ๆ สถานการณ์การทำกิจกรรมของเด็กจะถูกเชื่อมโยงเข้าสู่ภาษาอ่าน เขียนที่มีความหมายต่อเด็ก เด็กจะได้แสดงออกถึงความเข้าใจจากประสบการณ์ที่เด็กมี รวมทั้งเปิดโอกาสให้เลือกเล่นหรือทำงานที่เด็กแต่ละคนชอบหรือสนใจที่มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและครู เด็กจะพอใจที่เรียนรู้อย่างมีความสุข

เยาวพา เดชะคุปต์ (2543 : 10) ได้กล่าวว่า การสอนภาษาแบบธรรมชาติ หมายถึง การจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กที่เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ซึ่งการเรียนรู้ภาษาที่ดีนั้น ต้องใช้ทักษะภาษาทั้ง 4 ด้าน เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน แต่ทั้งนี้อัตราการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับความแตกต่างของแต่ละบุคคล

วิไลวรรณ เกื้อทาน (2540 : 38) ได้กล่าวว่า การสอนภาษาแบบธรรมชาติ หมายถึง การจัดการประสบการณ์การเรียนรู้จากสิ่งที่มีความหมายต่อชีวิตประจำวันของเด็ก โดยใช้ภาษาเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ การสื่อสารและการคิด ให้เด็กพัฒนาทักษะทางภาษา ฟัง พูด อ่าน และเขียนไปพร้อม ๆ กัน โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

สรุปได้ว่า การสอนภาษาแบบธรรมชาติ หมายถึง การจัดการเรียนรู้ให้เด็กได้เรียนรู้ภาษาจากสิ่งที่มีความหมายในชีวิตประจำวัน โดยการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนภาษาเปิดโอกาสให้เด็กได้ใช้ภาษาในการสื่อสาร ให้เด็กพัฒนาทักษะทางภาษาทั้งในด้านการฟัง พูด อ่าน และเขียนไปพร้อม ๆ กันเปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกทำในสิ่งที่สนใจได้มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและครูในบรรยากาศที่อบอุ่นและยอมรับ

6.2 ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของภาษาและการเรียนรู้

ทฤษฎีว่าด้วยธรรมชาติของภาษา และทฤษฎีว่าด้วยการอ่านการเขียน ซึ่งเป็นพื้นฐานการสอนภาษาแบบธรรมชาติมีกลุ่มทฤษฎีหลัก ดังนี้ (บุษบง ต้นดวงศ์, 2536 : ไม่มีเลขหน้า)

1. ทฤษฎีว่าด้วยระบบของภาษา เมื่อพิจารณาถึงธรรมชาติของภาษา จะเห็นได้ว่าภาษาประกอบด้วย 3 ระบบ คือ ระบบความหมาย ระบบไวยากรณ์ และระบบเสียง ความหมายเป็นหัวใจของภาษา ส่วนไวยากรณ์และเสียงเป็นเพียงส่วนประกอบ การสอนฟัง พูด อ่านและเขียน ควรให้ความสำคัญกับส่วนที่จำเป็นต่อการสื่อความหมาย

ฮาติเคย์ (Haliday, 1979: upaged) กล่าวถึง การใช้ภาษาของเด็กว่ามีความมุ่งหมายต่าง ๆ ดังนี้

1. เด็กใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการแสดงความต้องการ
2. เด็กใช้ภาษาควบคุมพฤติกรรมของผู้อื่น
3. เด็กใช้ภาษาปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น
4. เด็กใช้ภาษาในการแสดงความเป็นตัวของตัวเอง
5. เด็กใช้ภาษาเพื่อค้นหาข้อมูล
6. เด็กใช้ภาษาในการคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ
7. เด็กใช้ภาษาเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากคำที่เด็กคิดและรับรู้

2. ทฤษฎีว่าด้วยระบบของความหมาย ความคิดและสัญลักษณ์สื่อสาร กล่าวไว้ว่า ภาษาเป็นสัญลักษณ์สื่อสารที่ไม่สามารถถ่ายทอดความคิดทุกอย่างได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากเด็กไม่สามารถสื่อความคิดออกมาโดยตรงได้ เด็กจึงต้องคิดสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมายหลายแบบผสมผสานกันไป ด้วยเหตุนี้การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ จึงรวมเอาศิลปะ ดนตรีและละครเป็นส่วนสำคัญของการเรียนการสอนเพื่อช่วยให้เด็กได้ถ่ายทอดเรื่องราวให้ผู้อื่นรับรู้อย่างลึกซึ้ง เช่น ถ้าเด็กไม่สามารถพูดให้ผู้อื่นเข้าใจได้ครบถ้วน ครูจะช่วยเด็กให้เด็กเล่าเรื่อง แสดงท่าทางหรือวาดภาพประกอบในการสื่อความหมายแทนการพูด ซึ่งจะช่วยให้เด็กรู้สึกรู้ว่า เขาประสบความสำเร็จที่สามารถสื่อความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจด้วยตนเอง

ไวก็อตสกี (Vygotsky, 1978 : 69) กล่าวว่า เพื่อนและครูมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ภาษาของเด็ก การพูด การสนทนา การวาด การเขียน การอ่าน ตลอดจนการเล่นก็ช่วยทำให้เกิดการเรียนรู้ภาษาของเด็กเช่นเดียวกัน เพราะกิจกรรมเหล่านี้เป็นการใช้สัญลักษณ์

บรูเนอร์ (Bruner, 1983 : 112) กล่าวว่า ภาษาเป็นสิ่งที่เด็กใช้ในการสื่อความหมายให้ผู้อื่นได้รับรู้ ในขณะที่เด็กจะพยายามค้นหาความหมาย ความเข้าใจของตนว่าตรงกับ ความหมายที่ผู้อื่นยอมรับ แนวคิดนี้ได้พัฒนาเป็นเทคนิคการสอนแบบ tutoring แบบหนึ่งซึ่งเรียกว่า

Scaffolding (Applebee and Langer, 1983) ซึ่งเด็กเรียนรู้จากปรับความเข้าใจให้สอดคล้องกับของครู และครูปรับการสอนให้สอดคล้องกับความเข้าใจของเด็ก ฉะนั้น การสอนภาษาแบบธรรมชาติจึงเน้นให้มีปฏิสัมพันธ์ การสนทนาโต้ตอบในกลุ่มช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกัน

กู๊ดแมน (Goodman, 1986 : 21) ผู้นำคนสำคัญในการสอนภาษาแบบธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นบุคคลหนึ่งที่บุกเบิกการสอนภาษาแบบธรรมชาติในอเมริกาคัดค้านแนวคิดที่ว่าเด็กเรียนภาษาโดยการลอกเลียนแบบผู้ใหญ่ เขากล่าวว่าคนไม่ใช่คนแก้วที่เปล่งเสียงอย่างไม่รู้ความหมาย ภาษาของมนุษย์เป็นตัวแทนของความคิดของผู้ใช้ภาษา ไม่ใช่แทนสิ่งที่คนอื่นพูดไว้ เรารวบรวมสัญลักษณ์อันได้แก่ เสียงในภาษาพูดและตัวอักษรในภาษาเขียนมาเป็นคำเพื่อใช้แทนสิ่งต่าง ๆ แทนความรู้สึกและความคิด เราใช้ภาษาโดยมีความมุ่งหมายเพื่อสื่อสาร นอกจากนี้เรายังใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการคิดและการเรียนรู้

3. ทฤษฎีว่าด้วยธรรมชาติการเรียนรู้การอ่านเขียนในระบบภาษา โดยปกติมนุษย์ทุกคนต้องสะสมประสบการณ์ทางภาษาไว้เป็นข้อมูลสำหรับใช้ต่อไป ประสบการณ์ทางภาษาพูดเป็นข้อมูลสำหรับภาษาเขียน และประสบการณ์จากภาษาเขียนเป็นข้อมูลสำหรับการพูด

มอร์โรว์ (Morrow, 1991 : 57) กล่าวว่า เด็กที่มีประสบการณ์ที่พ่อแม่อ่านหนังสือให้ฟังเป็นประจำจะสามารถอ่านหนังสือได้เอง แม้ว่าจะยังไม่เคยเข้าโรงเรียนหรืออ่านเขียนอย่างเป็นทางการ เด็กเรียนอ่านเขียนได้โดยธรรมชาติเช่นเดียวกับเด็กเริ่มเรียนพูด การพูดในตอนแรก ๆ เด็กจะพูดไม่ชัด ไม่ถูกต้อง แต่เด็กก็จะสื่อความหมายได้ถ้าผู้ใหญ่พยายามรับฟัง และพยายามเข้าใจก็จะช่วยให้เด็กกล้าพูดจนพูดได้ถูกต้องชัดเจนภายหลัง เมื่อเด็กเริ่มอ่านเขียน เด็กจะมีข้อผิดพลาดมากมาย ถ้าผู้ใหญ่คอยช่วยเหลือให้กำลังใจ เด็กก็จะอ่านเขียนต่อไปจนมีข้อผิดพลาดน้อยลงเรื่อยๆ เช่นเดียวกับในภาษาพูด

6.3. หลักการสอนภาษาแบบธรรมชาติ

กู๊ดแมน (Goodman, 1986 : 98) ได้เสนอแนะหลักการของการสอนภาษาแบบธรรมชาติได้ดังนี้

1. หลักการสอนอ่านและเขียนภาษาแบบธรรมชาติ

1.1 ผู้อ่านจะต้องเก็บข้อมูลและทำความเข้าใจความหมายของข้อความที่อ่านในระหว่างการอ่านโดยใช้ความรู้และประสบการณ์เดิมของตนเข้าช่วยเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น มีงานวิจัยด้านการอ่านมากมายที่สนับสนุนแนวคิดที่ว่า ผู้อ่านที่มีประสบการณ์หรือความรู้เดิมในสาขานั้น ๆ จะสามารถอ่านได้ดีและเข้าใจเร็วกว่าผู้ไม่มีประสบการณ์

1.2 ในระหว่างการอ่าน ผู้อ่านจะต้องใช้กลวิธีในการอ่านที่จะช่วยให้เข้าใจข้อความที่อ่านได้หรือที่เรียกว่า กระบวนการอ่าน ซึ่งจะเกิดขึ้นกับผู้อ่านได้หรือที่เรียกว่ากระบวนการอ่านซึ่ง

จะเกิดขึ้นกับผู้อ่านทุกคนในขณะที่อ่านเป็นขั้นตอน อันประกอบด้วย การตั้งสมมติฐานหรือการคาดการณ์ล่วงหน้า การเลือกสรรความหมายของคำหรือข้อความและสนับสนุนความหมายที่ถูกต้อง แต่หากเกิดความผิดพลาดก็สามารถแก้ไขให้ถูกต้องได้ด้วยตนเอง ทุกขั้นตอนดังกล่าวจะเกิดขึ้นในขณะที่อ่านตลอดเวลา ทั้งผู้ที่มีความสามารถในการอ่านระดับสูงหรือผู้ที่เริ่มเรียนการอ่าน

1.3 ด้านการเขียน แนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ จะเน้นให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการอ่านและการเขียน ซึ่งจะเกิดขึ้นต่อเนื่องกันตลอดเวลาผู้อ่านมากจะมีข้อมูลในการเขียนมาก ดังนั้นในการเขียนควรฝึกให้ผู้เขียนมีข้อมูลหรือรายละเอียดที่เหมาะสมเพียงพอ สามารถผลิตงานเขียนที่มีผู้อ่านเกิดความเข้าใจ สามารถรับสารของผู้เขียนได้

1.4 การเขียนต้องคำนึงถึงระบบของภาษาซึ่งประกอบด้วยตัวสัญลักษณ์และเสียง (Grapho phonic system) หลักเกณฑ์ไวยากรณ์ (Syntactic system) และการสื่อความหมาย (Semantic system) ทั้งสามระบบต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างถูกต้องในการเขียนจึงจะทำให้ผู้อ่านสามารถตีความหมายและเข้าใจข้อความนั้นอย่างถูกต้อง

1.5 จุดมุ่งหมายหลักของการอ่านคือ ความหมายและความเข้าใจในบทความที่อ่าน (Comprehension of meaning) ส่วนจุดมุ่งหมายในการเขียน คือสื่อความหมายให้ผู้อ่านเข้าใจตามจุดประสงค์ของผู้เขียน (Expression of meaning)

จะเห็นได้ว่าการสอนเขียนตามแนวภาษาแบบธรรมชาติ ผู้สอนต้องใช้เทคนิค กลวิธีต่าง ๆ ที่ทำให้เด็กสนใจจากการอ่าน การพูด และถ่ายทอดให้เด็กเขียนเป็นสัญลักษณ์และตัวอักษร ข้อความ ประโยค และเขียนเป็นเรื่องได้ในที่สุด

6.4 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาแบบธรรมชาติ

การสอนตามแนวทฤษฎีภาษาแบบธรรมชาติ เป็นเทคนิคการสอนวิธีหนึ่งที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน การค้นคว้าหาความรู้ต่าง ๆ ด้วยตนเอง จะเน้นกระบวนการเรียนรู้และการรับรู้ภาษาของผู้เรียน เพื่อจัดลำดับขั้นตอนของกระบวนการให้กิจกรรมเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน ตามความถนัดและความสนใจ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่ถาวร จึงมีผู้ให้ความสำคัญของการสอนตามแนวทฤษฎีภาษาแบบธรรมชาติ

สุรพันธ์ กุศลส่ง (2543 : 17) กล่าวไว้ว่า แครชเชน และเทอร์เรล (Krashen and Terrell, 1988 : 1) ได้กล่าวถึง วิธีการสอนที่ผ่านมา เช่น วิธีการสอนแบบฟัง-พูด หรือวิธีการอื่น ๆ ว่ายังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะส่วนใหญ่จะเป็นการสอนในเรื่องโครงสร้างทางภาษา ไม่สามารถจะนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในชั้นเรียน เนื่องจากวิธีการสอนเหล่านี้ มิได้อิงหลักทฤษฎีการรับรู้ภาษาที่สองซึ่งเป็นวิธีการที่จะทำให้ผู้เรียนภาษาสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริงทั้งในและนอกห้องเรียน

วิธีการสอนภาษาโดยวิธีตามแนวทฤษฎีธรรมชาติเป็นวิธีการที่ได้รับการพัฒนาโดยยึดทฤษฎีการรับรู้ภาษาที่สองของแครชเชน ซึ่งได้ปรับมาจากวิธีตามแนวธรรมชาติของเทอร์เรล แห่งมหาวิทยาลัยคาลิฟอร์เนีย (The University of Soutem California) นอกจากนี้ตามแนวทฤษฎีธรรมชาติยังได้รับอิทธิพลมาจากผลงานของอัสเซอร์ (Total Physical Responsc) ซึ่งเป็นการสอนภาษาโดยธรรมชาติ การเรียนรู้ภาษาแม่ โดยใช้วิธีการสื่อความหมายด้วยภาษากาย (Language Body Communication)

แนวทฤษฎีการสอนภาษาตามแนวธรรมชาติจะเน้นการเข้าใจกระบวนการรับรู้ และเรียนรู้ภาษาของผู้เรียนเพื่อจัดลำดับขั้นตอนกระบวนการให้กิจกรรมการเรียนการสอนต่อเนื่องเหมาะสมกับวัย มีนักการศึกษาและผู้รู้ได้ให้ความหมายและขั้นตอนในการจัดกิจกรรมดังนี้คือ

วิลรัตน์ สุทรโรจน์ (2545 : 112) กล่าวว่า การสอนภาษาไทยตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ หมายถึงการสอนที่มุ่งเน้นการให้ปัจจัยป้อนเข้าและกระบวนการเรียนรู้ด้วยกลวิธีต่าง ๆ ที่จะทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม และได้ประสบการณ์ตรงในการใช้ภาษาทั้งการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนอย่างต่อเนื่อง เน้นการบูรณาการด้วยตนเอง จากการพัฒนาความเข้าใจความหมายโดยรวมของเรื่อง ไปสู่องค์ประกอบย่อยของภาษา โดยยึดถือการเรียนและการจัดกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นอย่างมีเป้าหมายในการนำรูปแบบภาษาไปใช้สื่อสารในชีวิตประจำวันเป็นหลัก และให้สอดคล้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในแต่ละชุมชนของผู้เรียน ลำดับกระบวนการการเรียนการสอนจะจัดตามหลักพัฒนาภาษาของผู้เรียนในการเรียนรู้และรับรู้ตามธรรมชาติ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ระดับความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และสติปัญญาของผู้เรียน

จะเห็นได้ว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาแบบธรรมชาติจะต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยกลวิธีต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม มีประสบการณ์ตรง โดยยึดถือการเรียนและการจัดกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นอย่างมีเป้าหมาย

6.5 ขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ

6.5.1 ครูเล่านิทานพื้นบ้าน โดยใช้สื่อจริงประกอบและหลังจากนั้นครูซักถามนักเรียนและร่วมกันอภิปรายถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้จากเนื้อเรื่องหรือจากเรื่องที่ฟัง

6.5.2 ครู และนักเรียนคิดร่วมกัน เช่น สนทนาเกี่ยวกับภาษาถิ่น เขียนคำศัพท์บัญญัติคำพื้นฐานให้ถูกต้อง นำคำศัพท์แต่งประโยค และเรียงลำดับเหตุการณ์ของนิทานจากการวาดภาพ หลังจากนั้นครูและนักเรียนร่วมกันอ่านผลงานเขียนผลงานส่วนตัวหรือเป็นกลุ่มกับเพื่อน ๆ ครูคอยสังเกตและอ่านงานเขียนของนักเรียน โดยให้คำแนะนำและให้กำลังใจ

6.5.3 ในขั้นตอนสุดท้ายนักเรียนเสนอผลงานตามความถนัดและความสนใจของตนเองกับชั้นเรียนบ้าง ภายในกลุ่มบ้าง หรือกับครูเป็นการส่วนตัว

จากขั้นตอนการสอนดังกล่าว สรุปได้ว่า การเรียนรู้ภาษาแบบธรรมชาติเป็นการเรียนรู้ภาษาที่มีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติของการใช้ภาษาและสภาพแวดล้อมทางสังคม โดยเน้นการพัฒนาภาษาจากการเข้าใจเรื่องราวในภาพรวมของเนื้อหา ซึ่งเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้และเข้าใจองค์ประกอบย่อยของภาษา เช่น โครงสร้างของภาษาและศัพท์ โดยรวมถึงการบูรณาการทักษะการฟัง พูด อ่าน และเขียน ซึ่งสอดคล้องกับ (จรัสศรี กิวสุวรรณ. 2545 : 42) ได้ให้นักเรียนฟังครูเล่าเนื้อเรื่องให้ฟัง ครูถามนักเรียนเพื่อความแน่ใจว่านักเรียนเข้าใจความหมายของเนื้อเรื่อง โดยรวม ครูและนักเรียนคิดร่วมกันเขียนแผนงานบนกระดาน หลังจากนั้นครูให้นักเรียนเขียนผลงานของตนเอง โดยครูจะคอยสังเกตและช่วยเหลือนักเรียนนำเสนอผลงานต่อเพื่อนนักเรียนและครู (Goodman, 1986 : 91)

6.6 การเขียนตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ

การเขียนเป็นเครื่องมือในการสื่อสารที่มีความสำคัญสำหรับเด็ก ช่วยให้เด็กได้แสดงออกถึงความคิด จินตนาการให้ผู้อื่นได้รับรู้โดยการใช้สัญลักษณ์ในการถ่ายทอดความรู้ การเขียนเป็นการเรียนรู้ที่ต้องใช้สติปัญญาและความพร้อมของร่างกายคือต้องอาศัยการประสานสัมพันธ์ระหว่างสมอง สายตา และการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อ ในการจัดกิจกรรมการเขียนให้กับเด็กจึงต้องคำนึงถึงพัฒนาการของเด็ก การบังคับเด็กให้หัดเขียนเมื่อเด็กยังไม่พร้อมทำให้เด็กเกิดความเครียดและทำให้เด็กไม่รักการอ่านเขียน

ฉันทนา ภาคภงษ (2544 : 14) ได้กล่าวถึง การเขียนตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติไว้ดังนี้

1. การเขียนอธิบายภาพที่เด็กวาด กิจกรรมนี้ควรทำภายหลังการวาดภาพ ครูควรแสดงความสนใจในภาพที่เด็กวาด ครูเว้นระยะระหว่างคำแล้วหมั่นถามเด็กให้คิดตาม บอกให้ครูเขียน ครูอ่านข้อความที่เขียนเสร็จเป็นคำ (ห้ามอ่านแยกส่วนประกอบของคำ) เด็กจะรู้สึกว่าการเขียนมีความหมายเพราะถ่ายทอดความคิดของเด็กเป็นภาษาเขียน และคนอื่น ๆ สามารถอ่านเข้าใจความคิดของเขาได้ กิจกรรมดังกล่าว ควรให้เด็กทำสักระยะหนึ่งจึงกระตุ้นหรือชักชวนให้เด็กเขียน ในระยะแรกอาจมีเด็กบางคนเขียนเลียนแบบครู สนใจเขียนเองแต่ไม่ควรรชุนให้เด็กเขียนเองเร็วเกินไป เพราะจะทำให้เด็กเกิดความคิดว่าการเขียนคือการลอกเลียนแบบ เด็กจะขาดความเชื่อมั่นในการที่จะเขียนด้วยตนเอง กิจกรรมวาดภาพและเขียนคำบรรยายดำเนินได้ตลอดปี

2. การเขียนหน้าชั้นเพื่อบอกกล่าว ทุกเช้าครูควรรหาโอกาสให้เด็กเห็นการเขียนของครู วันละ 1 ประโยคพร้อม ๆ กัน การเขียนนี้ควรเป็นไปตามธรรมชาติประกอบคำบอกเล่าของครู หรืออาจเป็นการบันทึกเพื่อจดจำเตือนความจำ บอกเล่าหรือประกาศ การเขียนนี้มุ่งหมายให้เด็กเห็นว่าคุณคิดของคนเราสามารถถ่ายทอดเป็นตัวหนังสือและมีประโยชน์ในการสื่อความหมายให้คนอื่นเข้าใจ

3. การจัดสถานการณ์ให้มีการโต้ตอบสื่อสารที่มีความหมายและเร้าความสนใจเด็กมากที่สุดคือ การเขียนโต้ตอบกัน

4. ฝึกการเขียนด้วยกิจกรรมชื่อของเด็ก เด็กคุ้นเคยกับชื่อตนเองมากที่สุดและเรียนรู้จากชื่อของตนเองได้ดี โดยเฉพาะเสียงจากพยัญชนะต้นของชื่อตนเอง นอกจากนี้ยังเรียนรู้เสียงและพยัญชนะจากชื่อของเพื่อนด้วย

5. การเขียนโดยอาศัยแหล่งอ้างอิง ในการเรียนหน่วยต่าง ๆ ย่อมมีคำซึ่งเด่นและมีการใช้คำเหล่านั้นค่อนข้างถี่ ครูอาจเตรียมบัตรคำประกอบภาพ 3 – 4 บัตร คิดไว้ที่มุมอ้างอิงเสมือนพจนานุกรมเล็ก ๆ เพื่อให้เด็กสนใจอ่านและอาจเขียนโดยใช้คำเหล่านั้นประกอบความสนใจ เด็กเริ่มต้นเขียนด้วยตนเองสร้างคำเองมีบัตรประกอบคำซึ่งเป็นลักษณะของกริยา เช่น วิ่ง นอน เดิน กระโดด ฯลฯ ควรคิดไว้ให้เด็กดูเพื่อให้เด็กเลือกใช้ในการแต่งประโยคเขียนข้อความ

6. การเขียนโดยรู้ที่มาของเสียง บางครั้งเด็กอยากเขียนคำที่ตนต้องการแต่เขียนเองไม่ได้และค้นคว้าจากแหล่งอ้างอิงไม่ได้ ครูควรเขียนคำนั้น ๆ ให้เด็กดูเพื่อนำไปเขียนตาม ควรทำกิจกรรมหลังจากเด็กพยายามเขียนคำด้วยตนเองจนเคยชินแล้ว มิฉะนั้นจะกลายเป็นการสร้างความขลาดที่จะลองเขียนคำด้วยตนเองต้องรอครูเขียนให้ดูก่อนทุกครั้ง ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่ถูกต้องตามแนวคิดของการพัฒนาภาษาแบบธรรมชาติ (ภาวิณี แสนทวิสุข, 2538 : 24 ; หารรษา นิลวิเชียร, 2535 : 56) ได้กล่าวถึง การเขียนตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติไว้ ดังนี้

6.1 ขั้นเตรียมเป็นขั้นเตรียมความคิดที่แสดงออก เป็นขั้นที่เด็กใช้ภาษาพูดเป็นส่วนหนึ่งของการเขียนเพราะภาษาพูดกับความคิดมีความสัมพันธ์กัน ความคิดของเด็กจะมีผลต่อสิ่งที่เด็กพูด และสิ่งที่เด็กพูดจะมีผลต่อความคิดของเขา การกระตุ้นความคิดของเด็กใช้คำพูดมากเท่าไรก็จะเพิ่มศักยภาพทางความคิดของเด็กมากเท่านั้น

6.2 ขั้นเขียนเป็นขั้นเขียนร่วมกันระหว่างครูกับเด็ก โดยภาษาเขียนที่ใช้จะเป็นคำที่มีความหมายสำหรับเด็ก เป็นการจัดประสบการณ์ที่เด็กจะมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการเขียนด้วยการบอกให้ครูเขียนตามที่ตนต้องการสื่อความหมายออกมา ช่วยครูเขียนคำง่าย ๆ ที่เด็กคุ้นเคยชี้ตำแหน่งการติดงานเขียนให้ได้ประโยชน์ตามความมุ่งหมายของการสอนภาษาแบบธรรมชาติ

6.3 ขั้นปรับปรุงแก้ไขเป็นขั้นที่ครูและเด็กช่วยกันตรวจสิ่งที่เขียนว่าสามารถสื่อความหมายตามความมุ่งหมายหรือไม่ ถ้าไม่ครูและเด็กจะช่วยกันคิดหาทางเขียนใหม่ให้สื่อความหมายได้ดีขึ้น

6.7 บทบาทครูตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ

ครูเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการจัดประสบการณ์ให้เด็กตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ ครูจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กในการใช้ภาษาในการสื่อสารทั้งด้านการพูด การฟัง

การอ่าน และการเขียน นักวิชาการศึกษาได้กล่าวถึงบทบาทครูตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติไว้ ดังนี้

นฤมล เนียมหอม (2540 : 21 ; อ้างใน Bissex, 1990 : 55) กล่าวว่า ครูมีบทบาทในการที่จะเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับเด็ก ครูจะต้องเป็นผู้ที่กระตือรือร้น และสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการสอนด้วยตนเอง ครูจะต้องใช้ผลการประเมินให้เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของตนเอง

นฤมล เนียมหอม (2540 : 21 ; อ้างใน Blance, 1996 : 74) กล่าวว่า ครูมีบทบาทในการทำให้การจัดการในชั้นเรียนเกิดความสมดุลระหว่างบทบาทครูในฐานะที่เป็นผู้ควบคุมดูแลกับบทบาทในฐานะที่เป็นผู้แนะแนวทาง เป็นผู้สนับสนุนให้กำลังใจและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ครูจะต้องมีปฏิสัมพันธ์และให้ความร่วมมือกับเด็กในสิ่งที่เด็กริเริ่มต้องเปลี่ยนบทบาทครูจากผู้ป้อนความรู้มาเป็นผู้ที่ร่วมเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับเด็ก

นฤมล เนียมหอม (2540 : 22 ; อ้างใน Mills, 1990 : 69) กล่าวว่า ครูจะต้องเป็นผู้ที่ยอมรับความคิดเห็นและความพยายามของเด็ก ครูจะต้องสนับสนุนเด็กแต่ไม่ใช่การสอนโดยตรง ครูต้องให้เด็กมีโอกาสที่จะแก้ปัญหาด้วยตนเองในการอ่านและการเขียนโดยไม่เข้าไปเป็นผู้แก้ปัญหาให้เด็กเสียเอง

บุญบง ดันติวังศ์ และศศิลักษณ์ ขยันกิจ. (2551 : 142 - 150) ครูควรคำนึงถึงการสร้างทัศนคติที่ดีต่อการเรียนการสอนให้กับเด็ก ครูจะแนะนำให้เด็กเข้าใจการใช้ภาษาในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เด็กเคยประสบในชีวิตประจำวันและจะเปิดโอกาสให้เด็กตัดสินใจจะต้องระวังอย่างยิ่งที่จะไม่ตัดสินใจแทนเด็กเพียงเพื่อป้องกันข้อผิดพลาดในการอ่านเขียนของเด็ก ครูจะถือว่าการตัดสินใจเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการทางภาษาของเด็ก เมื่อเด็กได้เริ่มงานแล้วเด็กจะต้องเป็นผู้ตัดสินใจในการนำเสนอผลงานของตน ครูจะจัดสภาพแวดล้อมที่สร้างประสบการณ์ทางภาษาให้แก่เด็ก เชิญชวนให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์นั้นและสนับสนุนให้เด็กสื่อสารแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้อื่น

6.8 บทบาทครูตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ

6.8.1 ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก ครูจะต้องเป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อม การจัดหา จัดซื้อ และใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อประสบการณ์ของเด็กให้เด็กมีโอกาสเลือกทำกิจกรรม สนับสนุนให้เด็กแสดงความคิดเห็น สนับสนุนให้ทดลองอ่านเขียน และตรวจสอบด้วยตนเอง

6.8.2 ครูเป็นแบบอย่าง ครูสามารถเป็นแบบอย่างให้แก่เด็ก 2 ทางด้วยกัน คือ ครูเป็นผู้ร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่แสดงให้เด็กเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการรู้หนังสือในชีวิตประจำวัน

ของผู้ใหญ่ และครูเป็นผู้สาคิิต แสดงแบบอย่างการใช้ภาษาหลาย ๆ ลักษณะ ขณะอ่านหนังสือเล่มใหญ่ เล่านิทาน จากการอ่านเจียบ ๆ ตามลำพัง

6.8.3 ครูเป็นผู้จัดการ ครูจะจัดการสถานการณ์ต่าง ๆ ในห้องเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ให้เด็กได้เรียนรู้แบบร่วมมือและทำงานร่วมกัน ครูเป็นผู้ร่วมเรียนรู้และมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น

6.8.4 ครูเป็นผู้ประเมิน ครูเป็นผู้ประเมินพัฒนาการเด็กเป็นผู้เก็บรวบรวมหลักฐานงานที่แสดงการเรียนรู้ของเด็ก ซึ่งครูจะต้องทราบว่าเด็กอยู่ในระดับใด และเด็กจะก้าวไปในระดับใด ครูจะช่วยให้เด็กได้พัฒนาไปได้อย่างไร สิ่งสำคัญของการประเมินคือเพื่อส่งเสริมเด็กได้อย่างเหมาะสม

สรุปได้ว่า ในการจัดการเรียนรู้ตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ นั้น บทบาทของครูมีความสำคัญครูจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักการสอนภาษาแบบธรรมชาติ จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ภาษา ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กในการอ่าน การเขียน เปิดโอกาสให้เด็กได้เป็นผู้ตัดสินใจเลือกทำกิจกรรมที่ตนถนัดและสนใจ และเปิดโอกาสให้เด็กได้แก้ปัญหาด้วยตนเอง ครูต้องยอมรับในผลงานของเด็ก ไม่ตำหนิเมื่อเด็กเขียนผิดและตอบสนองต่อความพยายามของเด็ก ในทางบวก ครูต้องจัดการให้การเรียนรู้ดำเนินไปอย่างราบรื่นให้เด็กได้เรียนรู้แบบร่วมมือ และจะต้องประเมินพัฒนาการเด็กเพื่อดูความก้าวหน้าและหาวิธีการที่จะส่งเสริมและพัฒนาเด็กได้อย่างเหมาะสม

7. นิทาน

7.1 ความหมายของนิทาน

“นิทาน” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546 : 588) อธิบายความหมายไว้ว่า “นิทานคือ เรื่องที่เล่ากันมา เช่น นิทานชาดก และนิทานอีสป เป็นต้น”

นอกจากนี้ยังมีท่านผู้รู้ธิบายความหมายไว้คล้าย ๆ กัน เช่น

กิ่งแก้ว อัครถาวร (2519 : 12) อธิบายว่า นิทาน หมายถึง เรื่องที่เล่าสืบต่อกันมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่ถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะแต่ก็มีอยู่ส่วนมากที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ และนอกจากนี้ยังอธิบายว่านิทานเป็นเรื่องเล่าทั่วไป มิได้จงใจแสดงประวัติความเป็นมา จุดใหญ่เล่าเพื่อความสนุกสนาน บางครั้งก็จะแทรกคติเพื่อสอนใจไปด้วย นิทานมิใช่เรื่องเฉพาะเด็ก นิทานสำหรับผู้ใหญ่ก็มีจำนวนมาก และเหมาะสำหรับผู้ใหญ่เท่านั้น

กุหลาบ มลลิกะมาส (2545 : 99-100) กล่าวถึง “นิทาน” ไว้ในหนังสือคดิชาวบ้านว่า นิทานเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่เล่าสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน เพื่อความสนุกสนานเบิกบานใจ

ผ่อนคลายความตึงเครียด เพื่อเสริมศรัทธาในศาสนา เทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นคติเตือนใจ ช่วยอบรม บ่มนิสัย ช่วยให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมและปรากฏการณ์ธรรมชาติ เนื้อเรื่องของนิทานเป็นเรื่องนานา ชนิด อาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับการผจญภัย ความรัก ความโกรธเกลียด ริษยา อาฆาต ตลกขบขัน หรือ เรื่องแปลกประหลาดพิศมัยธรรมดา ตัวละครในเรื่องก็มีลักษณะต่าง ๆ กัน อาจเป็นคน สัตว์ เจ้าหญิง เจ้าชาย อมนุษย์ แม่มด นางฟ้า แต่ให้มีความรู้สึกนึกคิด พฤติกรรมต่าง ๆ เหมือนคนทั่วไป หรืออาจจะเหมือนที่เราอยากจะเป็น เมื่อนิทานตกไปอยู่ในท้องถิ่นใดก็มักมีการปรับเนื้อเรื่องให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น นิทานในแต่ละท้องถิ่นจึงมีเนื้อเรื่องส่วนใหญ่คล้ายคลึงกัน คือ สภาพความเป็นมนุษย์ อารมณ์ ความรู้สึก รัก เกลียด ความโง่ ฉลาด ขบขัน อาฆาตแค้น หรือทุกข์ สุข ส่วนรายละเอียดจะแตกต่างกันไปบ้างตามสภาพแวดล้อมและอิทธิพลของวัฒนธรรมความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น

สุมาลย์ พงษ์ไพบูลย์ (2542 : 7) กล่าวว่า นิทานเป็นคำศัพท์ภาษาบาลี หมายถึงคำเล่า เรื่องไม่ว่าเป็นเรื่องประเภทใดแต่อยู่ที่ลักษณะการเล่าที่เป็นกันเอง แม้จะเป็นข้อเขียนก็มีลักษณะ คล้ายกับการเล่าที่เป็นวาจา โดยใช้ภาษาพูดหรือภาษาปากในการเล่า

กล่าวโดยสรุป นิทาน คือ เรื่องเล่าที่มนุษย์ผูกเรื่องขึ้นด้วยภูมิปัญญา โดยส่วนใหญ่จะถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ เนื้อเรื่องมีหลากหลายและใช้เล่าเพื่อจุดประสงค์ต่าง ๆ กัน ตามโอกาสและสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น คำที่ใช้เรียกนิทานมีต่าง ๆ กันไป เช่น นิทานชาวบ้าน นิทานพื้นเมือง วรรณกรรมมุขปาฐะ เป็นต้น ในงานวิจัยนี้จะใช้ว่า นิทานพื้นบ้าน

7.2 นิทานที่เหมาะสมกับเด็ก

นิทานที่มีเนื้อหาที่ใช้ถ้อยคำต่าง ๆ ด้วยตนเองได้แก่นิทานต่าง ๆ ที่มีหลักการสะสมคำอยู่ด้วย

วรรณิ ศิริสุนทร (2543 : 24-30) ได้สรุปนิทานที่เหมาะสมสำหรับเด็กไว้ดังนี้

1. นิทานเกี่ยวกับสัตว์ สัตว์ที่ฉลาดหรือโง่จะทำหน้าที่เป็นตัวละครสำคัญแทนคนและได้รับประสบการณ์ที่เป็นปัญหาคล้ายคลึงกัน
2. นิทานที่มีความสำคัญเกี่ยวกับสัตว์ หรือนิทานที่อธิบายถึงปรากฏการณ์บางอย่างว่าเป็นอย่างไร หรือทำไม
3. นิทานที่เป็นบทโคลงมีใจความเป็นแบบบรรยายโวหารอาจมีเหตุการณ์ของบุคคลต่าง ๆ ที่นิยมเล่ากันออกมาในรูปบทโคลงมีใจความเป็นแบบบรรยายโวหาร อาจมีเหตุการณ์ของบุคคลต่าง ๆ ที่นิยมเล่ากันออกมาในรูปของบทโคลงและร้องกันมาตั้งแต่เดิม
4. ตำนานนิทานพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้านมีลักษณะที่ดำเนินเรื่องอย่างตรงไปตรงมาและรวดเร็ว ตัวละครมีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ

5. นิทานที่มีความเคลื่อนไหวอยู่ใน โดยเฉพาะเรื่องที่เล่าให้เด็กฟัง ควรจะมีคำกริยาที่ตอบคำถามว่า ใครทำอะไร ได้มากที่สุด
6. มีเนื้อเรื่องเร้าใจ ก่อให้เกิดความตื่นเต้น เด็กอยากฟังเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ การเล่าเรื่องต้องให้แบบเนียน และมีเรื่องปลุกย่อยน้อยที่สุด
7. เนื้อเรื่องเป็นแบบพรรณนาโวหาร ซึ่งจะก่อให้เกิดภาพพจน์ เรื่องอย่างนี้มีส่วนช่วยนิทานให้น่าฟัง แต่ต้องคำนึงถึงอายุของผู้ฟังด้วย
8. เรื่องที่แสดงปฏิกิริยาไหวพริบของตัวละคร มีการสนทนาโต้ตอบซึ่งแสดงให้เห็นสติปัญญาเฉียบแหลม
9. เรื่องแสดงถึงความรู้สึกสะท้อนใจไม่ว่าจะเป็นความสะท้อนใจในเรื่องความรัก ความเกลียด หรือความโกรธ ซึ่งผู้แต่งนิทานเขียนไว้ทำให้นิทานน่าฟังยิ่งขึ้น เด็กไม่ชอบเรื่องที่ไม่มียุติ นิทานที่เล่าควรมีตอนที่น่าตื่นเต้น เสรีาโศกสลดแทรกลงไปด้วย
10. เรื่องผี ควรเลือกเรื่องอย่าให้น่ากลัวเกินไป เด็กจะขวัญเสีย หวาดกลัว อาจเป็นเรื่องในแนวคนพบผี โดยที่ไม่รู้สึกอะไรและพูดจาโต้ตอบกันได้
11. เรื่องเกี่ยวกับสัตว์เล็ก ๆ ที่ใช้ไหวพริบความสามารถชนะสัตว์ที่ใหญ่กว่าที่เกร หรือช่วยป้องกันตัวเองให้พ้นอันตรายให้อู่อุ่รอดปลอดภัย โดยอาศัยเล่ห์กล ปฏิกิริยา ความสามารถและความร่วมมือร่วมใจกันระหว่างเพื่อน ๆ
12. เรื่องขำขัน มักเป็นเรื่องเกี่ยวกับความน่ารักของสัตว์ ความโง่ของคน ความโลภของคน

7.3 การเลือกนิทาน

นิทานเป็นเรื่องราวที่คนชอบไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ เพราะให้ความสนุกสนานเบิกบานแก่ผู้อ่านและผู้ฟัง แต่เด็กในระดับประถมศึกษาสามารถเรียนรู้จากเรื่องที่เล่าให้ฟังได้ดีกว่าการอ่าน ดังนั้นครูจึงใช้การเล่านิทานให้เด็กฟัง การเล่านิทานแต่ละครั้งต้องเลือกนิทานที่จะนำมาเล่าเสียก่อน เพื่อความเหมาะสมกับวัยและความต้องการ

ผู้วิจัยมีแนวคิดว่าการเล่านิทานโดยครูเป็นผู้เล่าด้วยภาษา และน้ำเสียงที่เหมาะสม สอดคล้องกับเนื้อหา และตัวละครในเนื้อเรื่อง จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้เร็ว การใช้ภาษาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมใกล้ตัวเด็ก ได้รู้จักสื่อที่มีความหมาย จึงเลือกครูภูมิปัญญามาเล่า ผู้วิจัยจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับนิทานที่เล่า นักเรียนจะกล้าซักกล้าถาม

ทิพย์สุดา นิลสินธุ (2534 : 80-82) ได้กล่าวถึง การเลือกนิทานสำหรับเด็กว่า ผู้เล่านิทานควรได้ศึกษาและมีความรู้ดังต่อไปนี้

1. ความสนใจของเด็ก ดูว่าเด็กในวัยไหนชอบนิทานประเภทใด ความยาวของนิทานควรเหมาะสมกับวัย และช่วงสมาธิของเด็ก นิทานบางเรื่องสนุกแต่ยาวมาก เด็กอาจหมดความอดทนในการฟัง

2. เนื้อหาในนิทานสอดคล้องกับชีวิตอะไรให้กับเด็ก ปลูกฝังคุณธรรม และคุณค่าหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด

3. ควรมีรูปภาพประกอบนิทาน ที่มีขนาดพอเหมาะสมชัดเจนมีสีสวยงามเพื่อดึงดูดความสนใจ ภาพควรสื่อความหมายหรือสร้างอารมณ์ได้อย่างชัดเจน เด็กจะชอบภาพลายเส้นมากกว่าภาพเลียนแบบของจริงหรือภาพเหมือน

นอกจากนี้ พรจันท์ จันทรวิมล (2549 : 103-105) ได้กล่าวถึง การเลือกนิทานที่เหมาะสมกับเด็ก ดังนี้

1. เป็นเรื่องง่าย ๆ แต่สมบูรณ์เน้นเหตุการณ์อย่างเดียวให้เด็กพอคาดคะเนเรื่องได้บ้าง
2. มีการเดินเรื่องได้อย่างรวดเร็ว
3. ตัวละครน้อยมีลักษณะเด่น จำได้ง่าย
4. มีบทสนทนาบ่อย ๆ เพราะเด็กส่วนมากไม่สามารถฟังเรื่องที่เป็นความเรียงได้ดี
5. ใช้ภาษาง่าย ๆ ประโยคสั้น ๆ การกล่าวซ้ำหรือคำสัมผัสจะช่วยให้เด็กจดจำง่ายและรวดเร็ว
6. สร้างความรู้สึก ความพอใจให้กับผู้ฟัง
7. เป็นเรื่องใกล้ตัวเด็ก เช่น ครอบครัว สัตว์เลี้ยง หรือเรื่องที่เด็กจะจินตนาการตามได้
8. ความยาวไม่เกิน 15 นาที

7.4 การใช้กิจกรรมนิทานในการเขียน

บันลือ พุกษะวัน (2535 : 59-66) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการใช้กิจกรรมนิทานในการเขียนไว้ ดังนี้

1. จากการอ่านนิทานแล้วตอบคำถามตามลำดับเหตุการณ์ของเรื่องให้ได้คำตอบที่ถูกต้อง
2. จากการหลอมรวมคำตอบที่ถูกต้อง ตามลำดับเหตุการณ์ของเรื่องจะได้เรื่องย่อ หรือย่อเรื่อง
3. ตั้งคำถามจากเรื่องย่อตามลำดับเรื่องเรื่องจะได้เค้าโครงเรื่องที่เป็นปัญหา หรือคำถาม
4. จากปมปัญหาของเรื่อง จากโครงเรื่องจะได้ลักษณะและประเภทของปัญหาที่สัมพันธ์กับคำสุภาษิต คำพังเพยที่ใช้สอนผู้อ่าน (นิทานสุภาษิต-นิทานอีสป)

5. จากแนวการคลี่คลายปัญหา (Solution) จะได้วิธีการคลี่คลายปัญหาจากสาเหตุปัญหานั้น

6. ส่งเสริมการแต่งนิทานโดยกำหนดคปมปัญหา หรือพฤติกรรมการแก้ปัญหาของตัวละคร

7. ส่งเสริมการแต่งความ หรือนิทานเองตามความสนใจ แนวการฝึกฝนการเขียนที่ได้เสนอแนะมาตามลำดับที่กล่าวมาแต่ต้น คงจะช่วยพัฒนาความสามารถของเด็กผู้เรียนได้ดีพอสมควรที่จำเป็นต้องกล่าวคือ กลไกในการฝึกเขียน ผู้เรียนได้ผ่านกระบวนการฝึกเขียนคร่าว ๆ ดังนี้

7.1 การช่วยครูสะกดคำฝึกเขียนไทยที่จะช่วยแก้ปัญหาในเรื่องการสะกดคำที่เขียนไม่ได้ คงจะหมดไปเพราะได้ฝึกเขียนไทยแบบเสียงพาไป ช่วยครูสะกดคำขณะที่ครูเขียนแผนภูมิประสบการณ์ และเขียนแบบบันทึกจากแถบประโยค ซึ่งจะให้ผลทั้งอ่านเร็ว เขียนเร็ว จำรูปคำ และรูปแบบของประโยคในการสื่อความหมายได้อีกด้วย

7.2 การฝึกสร้างแผนภูมิประสบการณ์ทั้ง 3 รูปแบบ ที่วางแนวและให้วิธีฝึกสร้างแผนภูมิประสบการณ์ ย่อมช่วยพัฒนาการพูดเพื่อสื่อความคิดให้เป็นการเขียนเพื่อสื่อความคิดได้ดี รวมทั้งการพัฒนาคำศัพท์ต่าง ๆ จากพื้นฐานประสบการณ์ของเด็กย่อมช่วยให้การเขียนมากพอ ซึ่งเด็กเองได้รับการส่งเสริมและฝึกในการเรียบเรียงคำเข้าสู่ประโยคพร้อม ๆ กัน ด้วยการสร้างแผนภูมิประสบการณ์ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุด แบบหนึ่งที่จะช่วยให้เด็กเกิดความมั่นใจในการใช้ภาษาสื่อสารได้ดี

7.3 การฝึกเขียนได้ประสบการณ์ เหตุการณ์ ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดและจินตนาการของคน ย่อมช่วยเสริมทั้งการฝึกและใช้กระบวนการคิดในการสื่อสาร โดยการเขียนในรูปแบบหลากหลายได้ดีและมั่นใจยิ่งขึ้น

7.4 การฝึกเขียนเป็นเรื่องราวและนิทาน ซึ่งได้วางแนวทางหรือกระบวนการฝึกไว้มากพอ นับตั้งแต่การฝึกถอดโครงเรื่อง ฝึกเขียนตามโครงเรื่องที่ได้จากการตอบคำถามโดยการเติมคำในประโยค แล้วใช้ประโยคเขียนเล่าเรื่องไปสู่การสร้างปมปัญหาและพฤติกรรม การแก้ปัญหา (คลี่คลายปมปัญหา) ตลอดจนฝึกทำความเข้าใจ คำคม คำสุภาษิต คำพังเพย เพื่อสร้างปมปัญหาให้สามารถที่จะแต่งนิทานที่ประกอบคำคม คำสุภาษิตดังกล่าวไว้แล้ว

8. กระบวนการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้

การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ มีลำดับขั้นตอนดังนี้ (อาภรณ์ ใจเที่ยง, 2546 : 218)

1. วิเคราะห์คำอธิบายรายวิชา รายปี หรือรายภาค และหน่วยการเรียนรู้ที่สถานศึกษาจัดทำขึ้น เพื่อประโยชน์ในการเขียนรายละเอียดของแต่ละหัวข้อของแผนการจัดการเรียนรู้
2. วิเคราะห์ผลการเรียนรู้เพื่อนำมาเขียนเป็นจุดประสงค์การเรียนรู้โดยครอบคลุมพฤติกรรมทั้งด้านความรู้ ทักษะ/ กระบวนการ เจตคติและค่านิยม
3. วิเคราะห์สาระการเรียนรู้ โดยเลือกและขยายสาระที่เรียนรู้ให้สอดคล้องกับผู้เรียนชุมชนและท้องถิ่น
4. วิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยเลือกรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
5. วิเคราะห์กระบวนการประเมินผล โดยเลือกใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้
6. วิเคราะห์แหล่งการเรียนรู้ โดยคัดเลือกสื่อการเรียนรู้ แลพะแหล่งการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน ให้เหมาะสมสอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้
7. การวัดผลและประเมินผล เป็นความจำเป็นที่ผู้สอนจะต้องวัดประเมินผลทุกครั้งที่สอน เพื่อให้ทราบว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ บรรลุผลตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ ผู้สอนอาจวัดผลทั้งก่อนเรียนและหลังการเรียน โดยใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น ใช้แบบทดสอบก่อนเรียน ใช้การสังเกตการทำกิจกรรมของผู้เรียน การซักถาม การสัมภาษณ์ การให้ทำแบบฝึกหัด ให้ทำข้อสอบหลังการเรียน เป็นต้น

หลักการเขียนการวัดผลประเมินผล มีดังนี้

- 1) เขียนเรียงตามลำดับวิธีการวัดผลที่ใช้ก่อน-หลัง
- 2) เขียนให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ที่กำหนดไว้
- 3) เขียนให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอน

การวัดและประเมินผลจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อกระบวนการเรียนการสอน วิธีการวัดและประเมินผลที่สามารถสะท้อนผลการเรียนรู้อย่างแท้จริงของผู้เรียนและครอบคลุมกระบวนการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ จึงต้องวัดและประเมินผลจากสภาพจริง (Authentic Assessment)

การวัดและประเมินผลจากสภาพจริง

กิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนมีหลากหลาย เช่น กิจกรรมสำรวจภาคสนาม กิจกรรมการสำรวจตรวจสอบ การทดลอง กิจกรรมศึกษาค้นคว้า กิจกรรมศึกษาปัญหาพิเศษหรือโครงการ

วิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ในการทำกิจกรรมเหล่านี้ต้องคำนึงว่าผู้เรียนแต่ละคนมีศักยภาพที่แตกต่างกัน ผู้เรียนแต่ละคนจึงอาจทำงานชิ้นเดียวกันได้เสร็จในเวลาที่แตกต่างกัน และผลงานที่ได้ก็อาจแตกต่างกันด้วย เมื่อผู้เรียนทำกิจกรรมเหล่านี้แล้ว ก็จะต้องเก็บรวบรวมผลงาน เช่น รายงาน ชิ้นงาน บันทึกลง และรวมถึงทักษะปฏิบัติการต่าง ๆ เจตคติทางวิทยาศาสตร์ เจตคติที่ดีต่อวิทยาศาสตร์ ความรัก ความซาบซึ้ง กิจกรรมที่ผู้เรียนได้ทำและผลงานเหล่านี้ต้องใช้วิธีประเมินที่มีความเหมาะสมและแตกต่างกันเพื่อช่วยให้สามารถประเมินความรู้ความสามารถและความรู้สึกนึกคิดที่แท้จริงของผู้เรียนได้ การวัดและประเมินผลจากสภาพจริง จะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อมีการประเมินหลาย ๆ ด้านหลากหลายวิธี ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับชีวิตจริงและต้องประเมินอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้ข้อมูลที่มากพอที่จะสะท้อนความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียนได้

9. การมีส่วนร่วม

9.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม เป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งได้พัฒนาเป็นยุทธศาสตร์สำหรับการปรับปรุงการปฏิบัติงานในองค์กร การเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในการบริหาร จะทำให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความรู้สึกเกี่ยวข้องกับผูกพันกับงานหรือองค์กร การมีส่วนร่วม จึงถือเป็นเรื่องสำคัญในการบริหารงาน มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้หลายท่าน ดังนี้

เดวิสและนิวสตรอม (David and Newstrom. 1989 : 232) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ และความรู้สึกนึกคิดของแต่ละคนที่มีต่อกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งของกลุ่ม หรือเป็นแรงกระตุ้นที่ช่วยทำให้มีความสำเร็จ ซึ่งเป็นเป้าหมายของกลุ่ม หรือเป็นความรับผิดชอบต่อกิจกรรมร่วมกันด้วยการเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement) ช่วยเหลือ (Contribution) และร่วมรับผิดชอบ (Responsibility)

ฤทัยวรรณ หาญกล้า (2547 : 147) ได้ให้ความหมายของหลักการมีส่วนร่วมว่า หมายถึงการที่จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน สามารถตัดสินใจและร่วมจัดการศึกษา เช่น กำหนดนโยบายของสถานศึกษาและกำหนดหลักสูตรสถานศึกษา

9.2 ลักษณะของการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม

ลักษณะการมีส่วนร่วมที่ประยุกต์จาก Brenes (1994 : 4) (อ้างถึงใน นรินทร์ พัฒนพงศา. 2547 : 4) มีประเด็นสำคัญ 10 ประการ

1. ระยะเวลาและสถานที่ในการมีส่วนร่วมกับโครงการ ควรต้องให้ผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีส่วนร่วมให้ต่อเนื่องตามวิถีชีวิตของโครงการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนโครงการยุติ

2. การมีส่วนร่วมนั้น มีมิติทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดย

1) ทางด้านปริมาณ ถ้ามีคนมามีส่วนร่วมมากก็ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันดีขึ้นมาก จากนั้นทำให้องค์กรทางสังคมก่อตัวขึ้น

2) ทางด้านคุณภาพ ควรให้มีส่วนร่วม มีมิติ ที่จะขัดขวางความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคล หรือความเป็นนาย-บ่าวกัน ให้มีส่วนร่วมเสมอภาคกัน จึงจะถือว่ามีความคุณภาพดี

3. จะให้การมีส่วนร่วมเป็นเป้าหมายปลายทาง (An End) หรือจะให้เป็นแนวทาง (A Mean) คือจะให้เพียงบุคคลต่างๆเข้ามาเกี่ยวข้องก็พอใจ คิดว่าบรรลุวัตถุประสงค์บางสิ่งแล้วหรือจะพิจารณาว่าการมีส่วนร่วมเป็นแนวทางที่ต้องทำให้ดี อันเป็นการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมที่เป็นวิธีการหรือกระบวนการที่ต้องดำเนินไปอย่างมีคุณภาพ ซึ่งทำให้งานเกิดความสำเร็จดียิ่งขึ้น

4. การมีส่วนร่วมนี้ ตามธรรมชาติอาจเกิดขึ้น ไม่สม่าเสมอหรือตลอดเวลาก็ได้ เช่น เวลาเกิดภัยพิบัติก็มาช่วยกัน เมื่อหมดภัยแล้วก็แยกกันกลับไปเช่นเดิม

5. การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมและทางการศึกษา ซึ่งหากเกิดขึ้นได้คือให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ไปด้วย จะเป็นเหมือนการให้การศึกษาแก่สังคมไปในขณะเดียวกัน

6. สถานการณ์การมีส่วนร่วมนั้น ต้องคำนึงว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริง มิใช่เกิดขึ้นจากการออกคำสั่ง แต่จะต้องสร้างขึ้นเอง การมีส่วนร่วมต้องใช้ความพยายามให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดแนวคิดประชาสังคม มีจิตสำนึกสาธารณะ เคารพความหลากหลายทางความคิด เพราะทำให้มุมมองกว้างขึ้น และเกิดความรอบคอบขึ้น จนเป็นวิถีชีวิตประจำวันของประชาชน

7. มีคณะผู้บริหารการมีส่วนร่วมพิจารณา เพื่อวางแนวดำเนินการให้เหมาะสมว่าจะให้บุคคลใด กลุ่มใด เข้ามามีส่วนร่วมเมื่อใด และโดยวิธีใด โดยคณะผู้บริหารการมีส่วนร่วมนี้ ควรเป็นตัวแทนผู้ได้รับผลกระทบในจำนวนมากพอควร และให้มีความหลากหลายมากพอ

8. การมีส่วนร่วมรับรู้สภาพปัญหาโดยมีส่วนร่วม จะทำให้คนในชุมชนได้รู้สภาพที่เป็นจริงมากขึ้น การมีส่วนร่วมเพื่อค้นหาปัญหา ทำให้เมื่อเห็นปัญหาแล้ว จะนำความมุ่งมั่นที่จะค้นหาทางแก้ไขด้วยกันและร่วมแก้ปัญหาต่างๆได้ จะทำให้เป็นบทเรียนที่จะแก้ปัญหาตนเองต่อไปได้

9. คนที่อยู่ร่วมกันในชุมชนส่วนใหญ่ มิได้ใช้ชุมชนเป็นเพียงที่รวมคนคล้ายเอาก้อนหินมากองรวมกันเท่านั้น แต่คนในชุมชนหนึ่ง ๆ มักมีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกัน มีค่านิยมร่วมกัน

10. ควรทำให้การมีส่วนร่วมมีลักษณะปนอารมณณ์ขันประคบไปบ้าง เพราะในสังคมไทยการมีอารมณณ์ขัน จะช่วยให้บรรยากาศการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้ดี ดังนั้นในการประชุมถ้าใช้อารมณณ์ขัน คนตรี เกมส์ กีฬาเข้าร่วมด้วย จะสร้างอารมณณ์การมีส่วนร่วมให้เพิ่มขึ้นได้

9.3 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547 : 27-28) กล่าวว่า ประโยชน์หรือข้อดีของการมีส่วนร่วม ได้แก่

1. ทำให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมกันทำกิจกรรม ทำให้แต่ละฝ่ายได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จนไปสู่การยอมรับความแตกต่างในรูปร่าง ความรู้ นิสัย ค่านิยมต่าง ๆ อันเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตย
2. ทำให้งานที่ยากบางอย่างสำเร็จขึ้นมาได้ งานหลายอย่างหากทำเพียงผู้เดียว หรือทำน้อยคนอาจไม่สำเร็จ ต้องให้ผู้ร่วมงานหลายคนจึงจะสำเร็จ เช่น การสร้างบ้าน สร้างเจดีย์ สร้างสิ่งมหัศจรรย์ของโลก หรืองานบางอย่างต้องการความร่วมมือโดยตลอด เช่น การลดปริมาณขยะ จึงต้องให้คนทั้งหมดเห็นด้วยและร่วมกันปฏิบัติ
3. ทำให้บุคคลคิดช่วยตนเอง เพราะถ้ารัฐเป็นฝ่ายทำให้ก็จะรอความช่วยเหลือ หากมาร่วมกันพิจารณา อาจทำบางสิ่งได้เอง และจะร่วมดูแลรักษาสิ่งนั้นมากขึ้น
4. ทำให้ความช่วยเหลือนั้นตรงกับความต้องการ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในขั้นการระบุประเด็นปัญหาและความต้องการ จึงไม่เกิดปัญหาที่สร้างไว้เพื่อใช้แล้วไม่ใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่นที่อ่านหนังสือในหมู่บ้าน สะพานลอยให้คนข้าม ซึ่งทำแล้วไม่มีผู้ใช้ก็เสียประโยชน์
5. มักทำให้ประหยัดทรัพยากรลงได้ เพราะการช่วยตรงกับความต้องการที่จะใช้จะทำ และยังอาจมีแรงงานจากการมีส่วนร่วมมาช่วยได้ อาจมีบ้างถ้ามีส่วนร่วมจนวุ่นวาย ไม่มีการจัดการที่ดีก็อาจสิ้นเปลืองทรัพยากรมากกว่าที่ควร หรืออาจเกิดความเสียหายได้
6. ทำให้รู้สึกเป็นเจ้าของ การมาร่วมคิดร่วมทำทำให้รู้สึกเป็นเจ้าของ ก็มักร่วมกันดูแลรักษา ซ่อมแซม และมีความภูมิใจในสิ่งที่ตนร่วมกันทำขึ้นมา สิ่งของที่บุคคลได้ร่วมกันมาจึงอยู่คงทน
7. เพิ่มทางเลือกที่ดีเพื่อการตัดสินใจ การได้รับรู้ในโครงการอย่างละเอียด ทำให้ช่วยกันหาทางเลือก (ทางออก) หลายทางที่สมบูรณ์และเหมาะสมที่สุด ทำให้เกิดผลเสียหายน้อยลง หรือเกิดผลดีมากกว่าการไม่ให้เข้ามามีส่วนร่วม
8. เกิดการสร้างฉันทามติ (Consensus Building) หรือการเห็นพ้องต้องกันขึ้นมาได้โดยในประเทศตะวันตก การมีส่วนร่วมของประชาชน มักทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างกลุ่ม เกิดการสร้างข้อตกลงที่มั่นคงยั่งยืนได้
9. ทำให้ชุมชนหรือสังคมเข้มแข็ง เพราะชุมชนที่เข้มแข็งต้องมีส่วนร่วมกันตัดสินใจ ร่วมดูแลพิทักษ์ผลประโยชน์ของชุมชนหรือสังคมนั้นเอง โดยมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรมที่เป็น

ประโยชน์ต่อสังคมเสมอ ๆ ทำให้ชุมชนรู้สึกว่าได้ควบคุมโชคชะตาของตนเอง แทนที่จะเป็นผู้
 ชำนาญที่อื่นที่ “เขาไม่รู้จัก” หรือไม่ไว้ใจมาควบคุม สั่งการ

10. ทำให้การดำเนินงานของชุมชนหรือสังคมนั้น โปร่งใส เพราะการมีส่วนร่วมเพื่อ
 กิจการสาธารณะอยู่เสมอ ทำให้ผู้ที่จะทุจริตคดโกงก็หวั่นเกรงกระทำได้ยากขึ้น กล่าวหลังการมีส่วน
 ร่วมของประชาสังคม (Civil society)

11. ทำให้บุคคลที่อาจยอมรับยากยอมรับโครงการนั้นได้ โดยยอมรับว่าเมื่อมี โครงการ
 แล้ว ตนอาจเสียประโยชน์ไปบ้าง แต่เมื่อมีค่าชดเชยที่เหมาะสมและคนอื่น ๆ ยอมรับ โครงการนั้น ก็
 เห็นแก่ประโยชน์ของคนส่วนใหญ่

12. ทางการเกษตรพบว่า การที่เกษตรกรเข้าร่วมกันเป็นสมาชิกองค์กรการเกษตร ทำ
 ให้เกิดการสื่อสารที่เป็นประโยชน์แก่สมาชิก และได้รับบริการจากเจ้าหน้าที่ของรัฐมากกว่าผู้ที่ไม่
 เป็นสมาชิก

10. หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับเจตคติ

10.1 ความหมายของเจตคติ

กู๊ด (Good, 1973 : 49) กล่าวว่า เจตคติ หมายถึง ความเอนเอียงหรือความชอบของบุคคลที่
 แสดงผลเฉพาะไปสู่วัตถุ สิ่งของ สถานการณ์หรือ คุณค่า ตามปกติจะประกอบไปด้วยความรู้สึก
 และอารมณ์

ราชบัณฑิตยสถาน (2546, 321) ให้ความหมาย เจตคติ หมายถึง ท่าทีหรือความรู้สึกของ
 บุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

10.2 องค์ประกอบของเจตคติ

เทรสดิส (Traisdis, 1971 : 2-3) แบ่งองค์ประกอบของเจตคติไว้ 3 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านความรู้ ได้แก่ แนวความรู้ ความคิดที่บุคคลมีต่อสิ่งเร้า ไม่ว่าจะบุคคล
 หรือสถานการณ์ใด ๆ ก็ตาม ความรู้และแนวคิดดังกล่าวจะเป็นสิ่งกำหนดลักษณะของเจตคติของ
 บุคคล กล่าวคือ ถ้าบุคคลมีความรู้หรือแนวคิดต่อสิ่งเร้าใดครบถ้วนแล้ว บุคคลนั้นจะมีเจตคติต่อสิ่ง
 เร้าไปในทางบวกหรือทางลบชัดเจนขึ้น

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึก ได้แก่ อารมณ์หรือความรู้สึกที่เป็นสิ่งกำหนดลักษณะ
 หรือทิศทางของเจตคติต่อบุคคล กล่าวคือ ถ้าบุคคลมีอารมณ์ หรือความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งใด บุคคลใด ก็
 จะมีเจตคติไปในทางบวกต่อสิ่งนั้น

3. องค์ประกอบด้านความพร้อมในการกระทำ ได้แก่ พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงต่อ
 สิ่งเร้าอย่างใดอย่างหนึ่ง พฤติกรรมดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่บอกลักษณะและทิศทางของเจตคติต่อบุคคล

กล่าวคือ ถ้าพฤติกรรมที่แสดงออกต่อสิ่งเรานั้นชัดเจนแน่นอน ทิศทางก็มีลักษณะเด่นชัดแน่นอน และเป็นพฤติกรรมทางบวกหรือทางลบอย่างชัดเจนด้วย

10.3 เครื่องมือวัดเจตคติ

นำสุข กลางสูงเนิน (2540 : 33) กล่าวถึงวิธีการวัดเจตคติไว้ ดังนี้ คือการใช้แบบทดสอบวัดเจตคติโดยตรง ซึ่งมักเรียกว่า "มาตราส่วนวัดเจตคติ" (Attitude scale) ที่นิยมใช้กันแพร่หลาย คือแบบทดสอบวัดเจตคติของลิเคิร์ต (The Likert Technique) และแบบทดสอบวัดเจตคติของเทอร์สโตน (The Thurstone Method)

1. แบบทดสอบวัดเจตคติของเทอร์สโตน (The Thurstone method) เป็นมาตราส่วน 11 อันดับ ตั้งแต่ความรู้สึกพอใจ (ชอบ) มากที่สุดไปจนถึงไม่พึงพอใจ (ไม่เห็นด้วย) มากที่สุด แต่ละอันดับจะมีค่าเป็นตัวเลข คือ เห็นด้วยมากที่สุด = 11 คะแนน รองๆ ลงไปก็จะเป็น 9.9, 8.8, 7.7, 6.6 ความเห็นกลางๆ ได้ 5.5 ต่อลงไปเป็น 4.4, 3.3, 2.2, 1.1 และไม่เห็นด้วยมากที่สุด 0.0

2. แบบทดสอบวัดเจตคติตามแบบของลิเคิร์ต (The Likert technique) มีความเชื่อมั่นสูงและพัฒนาเพื่อวัดด้านความรู้สึกได้หลายอย่าง การสร้างข้อความที่แสดงความรู้สึกต่อเป้าหมายเจตคติจะต้องให้ครอบคลุมและสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ข้อความอาจจะเป็นทางบวกทั้งหมดหรือทางลบทั้งหมดหรือผสมกันก็ได้ นำคะแนนข้อที่เห็นด้วยหรือข้อที่ไม่เห็นด้วยมาเขียนกราฟจะเป็นรูปแบบ Monotonous คือ เป็นลักษณะที่ไปด้วยกัน (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ, 2543 : 90)

สรุปได้ว่าแบบทดสอบวัดเจตคติ เป็นแบบทดสอบที่ใช้วัดท่าที ความรู้สึกหรือพฤติกรรมของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่นนิทานพื้นบ้านที่พัฒนาขึ้น โดยสร้างเป็นข้อความที่แสดงถึงความรู้สึกซึ่งอาจมีทั้งทางบวกและทางลบ และให้นักศึกษาเลือกค่าตัวเลขที่เป็นมาตราส่วนที่แสดงความรู้สึกพอใจ ไปจนถึงไม่พึงพอใจตามความรู้สึกของตนเอง ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แบบวัดเจตคติโดยใช้ ลิเคิร์ต (Likert scale) เพื่อประเมินท่าที ความรู้สึก พฤติกรรมของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่นนิทานพื้นบ้านที่พัฒนาขึ้นหลังการจัดการเรียนรู้

11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเทือง สุภาสอน (2551 : 137) ศึกษาผลการจัดประสบการณ์ตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติที่มีต่อความสามารถทางภาษาและความเชื่อมั่นในตนเองของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนอนุบาลสกลนคร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสกลนคร เขต 1 พบว่า ความสามารถทางด้านการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน ของนักเรียนที่ได้รับการจัดกิจกรรมตามแนวการ

สอนภาษาแบบธรรมชาติ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อุบล เวียงสมุทร (2550 : 70-72) ทำวิจัยผลการปฏิบัติกิจกรรมการเล่านิทานด้วยเทคนิคการสร้างหนังสือเล่มใหญ่ ตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติที่ส่งผลต่อความสนใจการอ่านและการเขียนของเด็กปฐมวัย พบว่า หลังการจัดกิจกรรมการเล่านิทานด้วยหนังสือเล่มใหญ่ตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติมีการพัฒนาการเขียนสูงขึ้น

ศศิธร ชันดิธรางกุล และคณะ (2550 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบล เขตจังหวัดเลย พบว่า ผู้สูงอายุมิบทบาทในการให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมพัฒนาหลักสูตร จัดทำหน่วยการเรียนรู้ จัดกิจกรรมประสบการณ์ประกอบกับการเป็นวิทยากร การมีส่วนร่วมผลิตสื่อการเรียนการสอน ร่วมประเมินผลการเรียนของเด็ก ให้ความสนับสนุนแหล่งทรัพยากรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้ความรู้แก่ครูเพื่อนำไปพัฒนาความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ และทำให้ครูตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ฉวีวรรณ นิติกาล (2549 : หน้า 82) ศึกษาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวภาษาแบบธรรมชาติที่มีผลต่อความสามารถด้านการอ่านและการเขียนของเด็กปฐมวัย พบว่า หลังการทดลองนักเรียนมีความสามารถด้านการอ่านและการเขียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีความสามารถด้านการอ่านและการเขียนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

ยีนยง แปรการिया (2548 : 51) ทำการวิจัยการจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมนิทานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสันกำแพงปลา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคามเขต 2 ผลการวิจัยพบว่า หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมนิทานนักเรียนมีความสามารถในการเขียนภาษาไทย ในภาพรวมทุกเนื้อหาสูงกว่าก่อนเรียน โดยมีนักเรียนมีความสามารถในการเขียนภาษาไทย ในภาพรวมทุกเนื้อหาสูงกว่าก่อนเรียน โดยมีร้อยละของคะแนนเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นอยู่ในช่วงร้อยละ 49.10-57.20 โดยความสามารถการแต่งนิทานจากตัวละครที่กำหนดให้มีการเพิ่มสูงสุดร้อยละ 57.20 คะแนนเนื้อหาการแต่งนิทานจากชื่อเรื่องที่กำหนดให้ร้อยละ 49.10

ศรัญญา จันทรเทียง (2548 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการรับรู้ และสภาพการดำเนินงานส่งเสริมสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานศึกษา สังกัดสามัญศึกษา จังหวัดอุดรดิตต์ พบว่า สภาพการรับรู้และสภาพการดำเนินการส่งเสริมสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่น

ของสถานศึกษา ในด้านดนตรี ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ด้านภาษาถิ่น ด้านวรรณกรรมพื้นบ้าน ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี และด้านวัฒนธรรมวัตถุโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

โชติกา ไชยวุฒิ (2547 : 183–184) ได้ทำการศึกษาเรื่อง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดเชียงราย พบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ต้องการให้มีคุณลักษณะในระดับมาก ได้แก่ ด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความมุ่งหมาย หลักการของการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชนและของสถานศึกษามีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างถ่องแท้ และมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

สมพงษ์ ลอยลม (2547 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอหนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่ พบว่า การสนับสนุน ส่งเสริมและนิเทศติดตามของผู้บริหารสถานศึกษาจะส่งเสริมผู้สอนโดยการจัดเอกสารให้คำแนะนำแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนด้านผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการสร้างแรงจูงใจโดยเชิญเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน และนำคณะครูเข้าร่วมกับกิจกรรมชุมชน และระดมการมีส่วนร่วมจากฝ่ายต่าง ๆ มาร่วมพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน ได้แก่ ครูผู้สอน ผู้มีความรู้ความสามารถด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และผู้ปกครองนักเรียน และนิเทศติดตามการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการของโรงเรียน

สินธพ อุ่นกอง (2546 : 164) ได้ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนอนุบาลเมืองชุม สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย พบว่า สภาพการดำเนินงานและบทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาของโรงเรียนที่ผ่านมาก่อนข้างน้อย ชุมชนไม่ให้ความสนใจและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนมากนัก อาจเป็นเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องเฉพาะและเห็นว่าเป็นหน้าที่ของโรงเรียน แต่ปัจจุบันชุมชนเริ่มเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานวิชาการของโรงเรียนมากขึ้น เช่น เรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ชุมชนได้ให้การสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือโรงเรียน ในการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นไปช่วยสอนในวิชาชีพเฉพาะ ถึงแม้จะมีปัญหาบ้างในเรื่องของความเชื่อมั่นของผู้ปกครองที่มีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น

เมฆินทร์ อินตะเสาร์ (2546 : 156–157) ได้ทำการศึกษาเรื่อง กระบวนการร่วมมือในการบริหารการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับชุมชน : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านดงขนุน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย พบว่า อุปสรรคที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อความร่วมมือของคนในชุมชนคือ ฐานะทางเศรษฐกิจ

ของครอบครัว ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี จะไม่มาร่วมกิจกรรมของโรงเรียน เพราะว่าพะวงเรื่อง การทำมาหากิน ผู้ที่มีฐานะเศรษฐกิจไม่ดีจะร่วมกิจกรรมของโรงเรียนก็ต่อเมื่อว่างจากการทำงาน เพื่อ หาเลี้ยงชีพหรือกิจกรรมในชุมชน เช่น ไม่ตรงกับช่วงที่ต้องไปไถหว่านหรือเก็บเกี่ยวข้าวในนาหรือ งานแต่งงาน งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

จันทร์เพ็ญ เรื่องสวัสดี (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง พืชสมุนไพรในท้องถิ่น ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 : กรณีศึกษาโรงเรียนวัดโคกขี้หนอน อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า ได้หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง พืชสมุนไพรในท้องถิ่น ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่มีความเหมาะสม นำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการทดลองใช้ หลักสูตรท้องถิ่น เรื่องพืชสมุนไพรในท้องถิ่น สูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร มีทักษะกระบวนการทำงาน ทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้ รู้จักวางแผนและแก้ปัญหาในการทำงาน มีนิสัยรักการทำงาน เห็นคุณค่าของการทำงาน มีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ เกิดความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาในท้องถิ่น สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อยู่ในระดับดีมาก

นฤมล เขียบแหลม (2545 : 54) ศึกษาพัฒนาการด้านการเขียนของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการ จัดประสบการณ์การเรียนรู้ภาษาแบบธรรมชาติ ผลการวิจัยพบว่า หลังการทดลองเด็กปฐมวัยที่ ได้รับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ภาษาแบบธรรมชาติมีพัฒนาการด้านการเขียนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พนิดา ชาตยาภา (2544 : 29 ; อ้างใน Fenna, 1988 : 124) ศึกษาวิธีการสอนและวิธีการรู้หนังสือในห้องเรียนอนุบาล 2 แบบ คือ ห้องเรียนแรกใช้หลักสูตรโดยแบบฝึกหัดที่เน้นพยัญชนะ เสียงและคำ ห้องที่สองใช้หลักสูตรตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ โดยปฏิบัติต่อเด็กในฐานะเป็นนักอ่านนักเขียน ผลการวิจัยพบว่า เด็กในห้องเรียนที่สอนภาษาแบบธรรมชาติมีความรู้ด้านการอ่านเขียนเพิ่มขึ้น เต็มใจที่จะเขียนและปรับปรุงการเขียนด้วยตนเองโดยไม่ต้องให้ผู้ใหญ่ คอยช่วยเหลือและเรียบเรียงระหว่างเขียนบ่อยขึ้น

พิมพ์ประไพ รัชวงศ์ (2542 : 69) ศึกษาการใช้กิจกรรมนิทานเพื่อทักษะการเขียนเชิงสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิเคราะห์ พบว่า หลังจากใช้แผนการสอน การใช้กิจกรรมนิทาน เพื่อพัฒนาทักษะการเขียนเชิงสร้างสรรค์นักเรียนมีพัฒนาทางการเขียนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ปวีณา บุญนาค (2542 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นรายวิชา ท 035 วรรณกรรมท้องถิ่นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นรายวิชา ท 035 วรรณกรรมท้องถิ่นสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนพนมทวนพิทยาคม (สว่างเฉลิมสุคนธ์สิทธิอุปถัมภ์) จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 17 คน เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย 1)เอกสารประกอบหลักสูตรรายวิชา ท 035 วรรณกรรมท้องถิ่น 2)แบบประเมินกิจกรรมระหว่างเรียน 3)แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน 4)แบบทดสอบวัดเจตคติของนักเรียน ผลการวิจัยปรากฏว่า เอกสารประกอบหลักสูตร รายวิชา ท 035 วรรณกรรมท้องถิ่น มีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้สอนนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชา ท 035 วรรณกรรมท้องถิ่น สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (ค่าเฉลี่ย 82.70 เกณฑ์ที่กำหนดไว้ ร้อยละ 70) และนักเรียนมีเจตคติต่อการเรียนรายวิชา ท 035 วรรณกรรมท้องถิ่นอยู่ในระดับสูง (ค่าเฉลี่ย 4.38/5.00)

กนิษฐา ชูจันทร์ (2541 : 58-59) ศึกษาผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ โดยใช้แกนนำในหน่วยการสอนที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า หลังการทดลองนักเรียนที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติโดยใช้แกนนำในหน่วยการสอนมีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อำพร ศรีทรัพย์ (2540 : 94) ศึกษาความสนใจในการอ่านและการเขียนของนักเรียน จำนวน 30 คน ที่ได้รับจากการจัดการเรียนรู้ภาษาแบบธรรมชาติ ผลการศึกษาพบว่า หลังการทดลองนักเรียนได้รับการจัดการเรียนรู้ภาษาแบบธรรมชาติมีความสนใจในการอ่านและการเขียนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อำพร ศรีทรัพย์ (2540 : 68 ; อ้างใน Charlers Read, Y.Goodman, 1989 : 154) ศึกษาการสอนภาษาแบบธรรมชาติโดยสอนให้เด็กวาดภาพและเขียนเพื่อสื่อสาร โดยอิสระ ไม่บังคับที่จะต้องเขียนสะกดให้ถูกต้องตั้งแต่ต้น เพื่อให้เด็กมีแรงจูงใจในการเขียนสื่อสาร ผลการศึกษาพบว่า ในระยะเริ่มต้นการเขียนเพื่อการสื่อสารจะคิดแบบการเขียนของตนเองขึ้น

นฤมล เนียมหอม (2540 : 34 ; อ้างใน Bobys, 1994 : 110) ศึกษาพัฒนาการการเรียนรู้หนังสือในชั้นตอนของเด็กอนุบาลจำนวน 21 คน ที่เรียนในห้องเรียนที่สอนภาษาแบบธรรมชาติ ผลการวิจัยพบว่า เด็กมีความเชื่อมั่นว่าตนสามารถอ่านและเขียนได้ และยังพบว่าความเข้าใจในการอ่าน การเขียน และการคิดของเด็กพัฒนาขึ้นด้วย

นุสรรา กฤษณะเสรณี (2540 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นรายวิชา ท 031 นิทานพื้นบ้าน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดราชบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรรายวิชา ท 031 นิทานพื้นบ้าน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดราชบุรี กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนหนองโพวิทยา อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่เลือกเรียนรายวิชา ท 031 นิทานพื้นบ้าน จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย

1)เอกสารประกอบหลักสูตรรายวิชา ท 031 นิทานพื้นบ้าน 2)แบบประเมินการปฏิบัติกิจกรรมระหว่างเรียน 3)แบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน 4)แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 5)แบบประเมินวัดเจตคติ ผลการวิจัยปรากฏว่าเอกสารประกอบหลักสูตรรายวิชา ท 031 นิทานพื้นบ้าน มีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้สอน นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (ค่าเฉลี่ย 78.85) และนักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนอยู่ในระดับค่าเฉลี่ย 4.17

สุพจน์ สุทธิศักดิ์ (2539: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น รายวิชา ท 031 นิทานพื้นบ้าน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น รายวิชา ท 031 นิทานพื้นบ้าน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่เลือกเรียนรายวิชา ท 031 นิทานพื้นบ้าน จำนวน 18 คน ผลการวิจัยปรากฏว่า เอกสารประกอบหลักสูตรรายวิชา ท 031 นิทานพื้นบ้าน มีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้สอน เนื่องจากนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดและมีเจตคติต่อรายวิชาอยู่ในระดับสูง

จันจิรา ชาวสอาด (2537: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นรายวิชา ท 031 นิทานพื้นบ้าน สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เขตการศึกษา 5 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นและความต้องการของครูผู้สอนภาษาไทย และเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มครูผู้สอนวิชาภาษาไทยในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในเขตการศึกษา 5 และกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนประชานุเคราะห์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำนวน 20 คนเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลมี 4 ชนิด คือ 1)แบบสอบถามความคิดเห็นครูผู้สอนภาษาไทย 2)แบบประเมินความคิดเห็นความเหมาะสมของคู่มือครู 3)แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 4)แบบวัดเจตคติการเรียนของนักเรียน ผลการวิจัยปรากฏว่า ครูผู้สอนวิชาภาษาไทยมีความต้องการและเห็นด้วยระดับมากการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นรายวิชา ท 031 นิทานพื้นบ้าน คู่มือครูมีความเหมาะสมทุกด้าน นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ และนักเรียนมีเจตคติต่อการเรียนรายวิชานี้อยู่ในระดับสูง

เดอ์ ครุฟ (De Kruij, 1992 : 53) ทำการวิจัยเกี่ยวกับกลยุทธ์ในการส่งเสริมความสามารถในการเขียนของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนแต่ละคนมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันในการที่จะกำหนดหัวข้อเรื่องที่จะเขียน เพราะนักเรียนแต่ละคนมาจากพื้นฐานและสภาพครอบครัวที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง การอบรมเลี้ยงดูที่ไม่เหมือนกันย่อมส่งผลต่อความสามารถในการเขียน แต่ทักษะการเขียนสามารถพัฒนาปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงได้ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ โดยการกระตุ้นความ

สนใจนักเรียนให้เกิดพฤติกรรมและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ย่อมส่งผลให้นักเรียนมีความสามารถ
ในการเขียนดีขึ้น